

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

De Forma, Et Characterè Sacræ Eloqventiæ. Liber Decimvsqvintvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

eis sæpè succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit definitio sanctionum, quas illi spernunt maximè qui ministrant. Sanè ad parendum humiles abiectique coguntur; compelluntur iussis obtemperare pauperculi; & nisi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quam in tributis.

Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa solvunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cum ea minores quasi læra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculant.

(··)

Finis Libri Decimi quarti.

DE FORMA, ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVEN- TIAE.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

HÆRET intimis affixa sensibus nostri Theophrasti memoria, qui licèt naturam expleuit viuendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem virtutes posterior ætas intuebitur, nec ynquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propagandâ Crucis gloria laboribus conticecet. Scis ipse N. qualis, & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem in hac ferrea hominum ætate, quasi auri generis particulam ostendisse natura videbatur, cuius vita perpetua fuit vitiorum censura, norma motum, clarissimarum virtutum imago; Vox autem iuge quoddam sapientiz cœlestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiz, & virtutis ferax, mens actis, præcelsa, & voluctibus (vt ita dicam)

Concionatoris egregij laus.

flammis semper accensa; Quæ neque asperitatibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditijs oppressa conuieret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & maiestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum artium fontes imbibisset, quibus prodesset aliquando mortalibus posset, non se vnus vrbs parietibus conclusit, sed magno animo in totius generis humani commercium emisit. Emicuit tum illa non ancillantis facundiz misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam ineluctabilis, quam timerent improbi, venerarentur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerent. Et cum per tot annos in his concionum fluctibus iactarentur, numquam in exhaustus ille fons arefcebatur, sed vt Oceanus, qui aquas cœlo, & terris præbet, in suis semper curibus totus est, atque integer, sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset deperdere. Nec mirum si tam diuturnus ingentis illius Oratoris vigor fuit, hærebat

hærebat enim in altissimatum virtutum pietatis, demissionis, patientiæ, charitatis nixus radicibus. Nostri quale fuerit eius cum Deo contubernium, cum non secus ac hominum cultos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæretet tamen totus origini suæ, & in se vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis causa faciebat, omnia conscientie, patriam suam cælum perpetuo intuebatur, & Præsides Angelos supra se circumquaque stantes dictorum, factorumque censores, vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam, delicatum vero otium viui hominis sepulturam. Quamobrem opposuit se dum vixit murum pro domo Dei, stetit in Ecclesia propugnaculis non coronatus, & mollis, sed puluerulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, vt aut vincere, aut gloriosi operis clauum tenentem tempestas obrueret. Pugnauit, vicit, spolia in cælum præmisi, mox ipse inter cælestium palmarum fructus spiritum exhaustit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino consilio ortus, atque exinctus. Sed hæc alij plenus. Mithi vero peropportunum visum est, præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternum bene meriti iudicium hoc libro inferere, ex ea disputatione, quæ illi fuit cum Logopædalo postrema, vt non immerito Cygnæa diuini oratoris cantio possit appellari.

Orium
vni ho-
minis se-
pultura.

Cygnæa
cantio,
Occasio
Analogi.

Redibamus fortè ex concione cuiusdam adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum. Hic cum declamationem, non enim concionem dixerit, leuiculis & herorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna, vterat lingue volubilitate, gestuque non inconcinnâ gratia præditus, videbatur impetitorum qui tum aderant iudicio non mediocrem laudem consequutus. Alij quippe laudabant mellitos, vt ipsi aiebant, verborum globulos, quibus tota oratio perpluebat. Alij in cælum efferebât laudibus, descriptionem quandam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, vniisque coloribus illustratam, quæ tamen argumento ita cohererebat, vt ceruix equina cum humano capite, quod belle dixit Horatius. Alij reconditam vim sapientiæ mirabantur, quod tam subtiliter Andromedam, cum natura humana, Persecum cum Christo, Danaen, cum Beata Vir-

gine, & nescio quem Pandoræ calceum, cum æterna beatitudine comparasset. Cateri qui studiosiores opinor eloquentiæ videri volebât, quosdam eius in Pilatum & scribas, & Pharaonem, rabiosulas sane, sed inutiles inuectiuas predicabant.

Conci-
nantiser-
tores.

Qui mihi ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum supplofiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notauerant.

Nec mora, iam penè ab omnibus quasi aureus Suadæ partus iactabatur. O felicem aiebant matrem, quæ tantum oratorem peperit, & quò exerecit illa indo'es? qualis erit feruor meridianus, si tanta primæ lucis riserunt crepuscula? Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

*Cedite doctores Romani, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Ambrosio.*

Nos qui piens faucibus propinatas adulationes ferte non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram. Nam & ab eo sciscitari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cum opportuno loco ad imaginem D. Pauli confestim, rogati, & per eius expresso in cæta vultu, quem tantopere diligeret, ne quod ab eo sæpè questum esset, & aliquando promissum, de sacra eloquentia iudicium bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excusationibus, quibus sæpè vtuntur, qui sunt carius inepti. Dicam equidem quod cenfeo pro medioeri vsu, & facultate, quam mihi triginta ferme anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominem dictum velim, quem miseratione potius quàm caligazione dignum puto, & fortasse serijs eget monitoribus, quibus ad veram sapientiam possit informari. Vos de re quicquid est, non de persona accipite.

Sæpenumero mirari soleo deprauatam Profunda istus eloquentiæ licentiam sine fronte, & oculis doctrinalis, nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quo usus fructus rerum deuenimus? Ecclesias penè ipsas in quibus in scenas, & conciones in theatrales ludos nituntur conuertere. Ignoscant mihi sepulti priorum manes, sed puto eorum cineribus, si quis modo sensus est, iniuri doctorem, cum hæc iactantur in templis, quæ melius inter ludibundas aures in circulis, vel etiam theatris narrarentur. Nobis certe adolescentibus dicebatur a magistris eloquentiæ, Athenienses cū ludos

A a a a ludos

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ludos gladiatorios malo vicinarum urbium more, & exemplo, in suam urbem admittere perciperent, Demonaetem, qui tum ferebatur in ea Rep. clarissimus, grauiter obstitisse. Quod enim aiebat gladiatores cum misericordia, quæ in vrbe vestra (Athenienses) delubris & artis colitur: vel cruentam illam hominum lanienam expellite, vel certe aram misericordiae, quæ præ vestris stat oculis, euerite. Neque enim fas est ista quæ moribus diuinctissima sunt, iisdem sedibus commisceri.

Mihi verò idem, in re haud multum dissimili contingit exclamare, quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum sanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Christi ara Silenorum, & Satyriscorum lusus? Ite primùm sacras imagines è templis conuelite, ignes exinguite, aras subruite, tollite mihi istam speciem plenam grauissimæ sanctitatis, quæ vel impiorum sensus tacito quodam maiestatis fulgore perstringit. Vel certe si pudet tollere, tot religionis nostræ pigora, quæ contra vanitates istas clamant, obnubite, tum fabulas narrate, quanquam terram ipsam piè sancteque consecratam, nisi eradatis, ad has voces indigna tum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quò instar grauissimæ matronæ facta in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, sicut piget tacere, hæc, vt leuis meretricula se lenocinijs & fucis insinuat, haud enim negat, quod ipsa talis sit, nec si velit possit: nec si possit velit.

Quin audiet statim: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, & quando nata es in die ortus tui non est præsepis umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salta, nec inuoluta pannis. Quæ enim radix Chanaan nisi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, nisi quem sibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ Mercurius aliquis aut Hercules Ogmus? Ecquæ Cethæa mater? nisi Ethnicorum, Sophistarum schola? Quid umbilicus minime præsepis? & aquæ salutaris, ac salis, pannorumque inopia, nisi sordes, & stultitiam, & nuditatem, istius denique impudentis turpitudinem prædicant. O mores! adeone generosus ille sanctorum patrum spiritus extabit in nobis, vt pudeat eos agnoscere, qui nos tamen (si modo Christiani sumus) in Christo genuerunt: scilicet pudor est cum Petro, &

Paulo, cum Matthæo, & Ioanne loqui, sunt enim barbari, & lingua, voceque absom. Qui igitur diurnis, nocturnisque terendi manibus, qui apud molles cathedras appellandi: Philostati, Ouidij, Plinij, Plutarchi; adde etiam Petronios, Apuleios, ita illi ipsi, quos æternis tenebris sepelire oportuit, prodeunt non in scholarum umbracula, iam enim commune est, sed in suggestum concionatorum, & in hanc lucem Christiani nominis, quam ipsi si reuiscerent auctores, non audent intueri. Tertullianus, libro de idololatria Ludimagistros, qui fabulas Poëtarum docent.

Affines esse ait multimoda idololatria. Primum quibus necesse est Deos nationum predicare, numina, Genealogias, Fabulas, ornamenta honorifica quaque eorum enunciare, tum solemnissima festaque eorumdem obseruare, vt quibus vestigia sua suppetant, ipsam primam nauis discipuli stipem, Minerua & Honori, & nomini consecrare. Quo igitur in numero fabulosos concionatores censuisset? Adeone sacrarum litterarum fontes exaruerunt? Adeone celestis eloquentiæ flumina sunt exhausta, vt à Luciano & Herodoro, & Pausania, & si quid est istius farinae hominum, querendum sit quid dicas, aut quomodo concioneris? Audiuntur illi sacris authoribus frequentius immixti, laudantur eorum sententiæ, & loquuntur mortui in Christianorum pulpitis, nonnulli quos vix Epicurij admisisissent. Commisceatur Christus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Larario Blato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucidides, & Lucas cum Apollonio: Præclaram scilicet mixturam, & quid restat, nisi vt Desparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Absit verbo inuidia, sed timendum est, ne quæ hic cor estis iralateat quæ nostris sensus satis non agnoscent. Audio tonantes minas. Venite confundamus linguam eorum. Ecquid aliud sunt quàm lingue miscellaneæ & confusæ tot profanorum auctorum idiomaticæ? quos certe qui spreto Catholico scriptoribus conantur ingerere, Babel astrunt, quam Deus spiritu oris sui exsufflavit. Deinde plaudunt sibi miseri, quasi pulchri sint, & beati, quod ab imperitis forte adolescentibus hæc eorum plausibus celebretur eloquentia. Heu quæ carè leues illi sumi gloriose constabunt, nisi fortè satis magnum præsidium arbitrantur in sua eloquentia positum, vt se aduersus tremendum summi iudicis Tribunal

Quare
an idolo-
latriam
comittat,
qui de ido-
lis cate-
chizat.
Tertull. de
idolol.

Ezec. 16. 3.

bunal defendant, cum ab ipsis Dæmoni-
bus accusabuntur, quod spreta litterarum sa-
crarum maiestate pleaa sanctissimæ eruditio-
nis, ad nugas, & quisquillas deflexerint, qui-
bus, ne Adonidis quidem horti, quos ipsi me-
morant magis steriles vnquam fuerunt. Sed a-
liā est ratio eorum, qui hæc parçē, & sapienter
vsurpant. alia eorum, qui totas conciones his
deliramentis inferant: qui debebant hoc ful-
men Baruchis attendere. Filij Agar qui exqui-
runt prudentiam, qua de terra est, negotiatores
terra, & Thomam, & fabulatores, & exquisito-
res prudentiæ, & intelligentiæ, vni autem sa-
pientiæ nescierunt, neque commensuri sunt semitas
eius. Hæc æstu quodam mentis Theophrastus
noster effudit, ad cuius orationis grauitatem
cohorruerunt, qui prius ad molliorem dicen-
di rationem videbantur propensiores, neque e-
nim ruentis in se fulminis pondus aut expe-
ctare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam
ex imperitorum numero minus assequuti,
quid vellet hæc oratio, iam palam omni elo-
quentiæ decernebant exilium. Itaque diu
presso ore substitimus, donec tam austerum
sermonem excepit Logodædalus, vir catero-
qui bonus, sed qui orationis cultui studere vi-
debatur impensius, quanquam ab istis inep-
titijs longe aberat, quas tam acri castigatione
Theophrastus verberarat. Ille igitur vt patro-
cinium susciperet eloquentiæ, quam habebat
in delicijs.

Adonidis
horti.

Baruch. 3.
4.

compara-
tio huius

Externalis
disciplina
non sunt
penitus re-
pudianda.

Verè tu quidem (ait) Theophraste, & istos
quos arguis nugatores adolescentulos, qui
totam cœlestis eloquentiæ rationem corru-
perunt, nemo excusat, nisi sit ipse demensil-
simus.

Verùm subit illud interdum quærere sit ne
aliqua in rebus diuinis adhibenda eloquen-
tiæ? Inuenias enim permultos homines alioqui
minimè malos, sed in ea parte nimis (vt ar-
bitror) austeros, qui quod ijs à puero non
sunt artibus informati, quibus ingenia ad ho-
nestum excitantur decus, eloquentiam quam
se assequi posse diffidunt in alijs reprehendunt,
quod non tam charitate communi, quam sui
amore, & gliscentis cuiusdam inuidentiæ sti-
mulis facere videntur. Nam cum ipsi maxi-
marum artium sint imperiti, alieni ingenij
florein agris oculis intuentur, & malunt
quod cuique facilius est, bonas disciplinas con-
temnere, quam ad eas ingenium cum multis
qui in eo puluere à viris doctis exsorbentur la-

boribus applicare. Fucum igitur omnem elo-
quentiam esse dicunt, proprium gentilitatis
bonum, Christianis hominibus indignum, fla-
bellum vanitatis, nidum superbiæ, idolorum
denique seruitutem: quibus sane verbis nimis
atrocibus, æternum videntur optimis artibus
exilium indicere; Sed hæc tolerabiliora vide-
rentur, si qui hanc prædicant immoderatus,
aut Apostolorum sanctimonia florent, aut vt
aliqui Thaumaturgi præpotentem ad quæli-
bet miraculorum genera expeditent manum;
sed cum ipsi homuli sint consilij, & mentis in-
opes, a grè mihi persuadent, vt ablegatis hu-
manis præsidijs, quibus vitam, & res nostras
diuina providentia dispensat, ad ortum & desi-
diam confugiam. Quamobrem dum vacui su-
mus, & iam calere fatis res visã est, cupio, &
eorum rationibus occurrere, & eloquentiæ de-
cus, atq; honestatem ab iniquissima calumnia
vindicare.

Eloquen-
tia defen-
ditur.

Primum sciscitari ab ijs doctoribus velim,
malumne porent ex se eloquentiam natura-
lem? malam certè nemo dixerit, qui modo sa-
ne mentis fuerit: nam quod homo animal pro-
uidum, sagax, acutum, plenum rationis & con-
silij, intimos animi sensus oratione quasi exi-
mio quodam mentis simulachro deproinat,
hoc donum Dei est minimè contemnendum.
Itaque & qui in ea re vberiores sunt & acutio-
res, hos quasi meliore cœli riuo irrigatos a-
mamus & suspicimus. Quid igitur si à natura
nihil mali est, ab arte ne quid lateat verend-
um est? At quid ars, si modo recta sit, aliud
conatur, quam instam vim naturæ promouea-
at, incitet, excolat? An si quæ ex ingenij boni-
tate, & vsu quodam lautioris consuetudinis
existit eloquentia nihil habet reprehensionis,
tum demum censetur vitiosa, cum laboribus,
& studijs honestissimè culta fuerit. At verò
ars nimis mollem, & ornaram facit eloquenti-
am? certè si iam ornatus & iucunditas accusa-
tur, verendum est ne non tam nobis cum ora-
toribus quam cum Deo ipso præpotente illius
pulcherrimi mundi artifice, ceitamen constitu-
tum sit, atq; susceptum. Exsurgat quippe mo-
mus, & dicat, quorsum tot micantium syderu
in cœlo formæ, num satis vno sole collustrati
cœlum poterat: quorsum in mari tot margariti-
æ, tot flores in terris, tot marmoris, aurum, ar-
gentique venæ, quibus hæc sui dispendio ca-
ruisset mundus. Quorsum hæc à summo teru
conditore inducta? num satius fuisset cœlū la-
xius ter.

O Deus tu
idoneu me-
põnu iwo-
inotit
luxu d'is
avixit
tu n' p'p'ge-
spicit, rō
olūmatis
ruōtōv i'v
kōdō. 6.
Dion. p. 49
& multa
consequē

Ne autem videar ex sensu meo loqui, proferam clarissimorum authorum testimonia, qui à Christianis eloquentiam minime negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione vacata, quasi lectis epulis à tenero nutriendam censuerunt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia sapientiae: Diuus Basilius vir non minus eximiae sanctitatis, quam florentis eloquentiae, in ea oratione, quam habuit ad iuvenes de utilitate ex Graecorum scriptis percipienda, quam aperte suadet adolecentibus, ut poetas, historicos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua utilitas in animi culturam permanere potest, & ne quis forte dubitet, eius verba subiiciam. *Επί τὴν τῶν παρὰ σοφῶν, καὶ ποιητῶν, καὶ λογιστῶν, καὶ ἱστορῶν, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλήσιον ὄντων ἀνὰ μὲν πρὸς τὴν ψυχῆς ἐπιμελίαν, ὡφίλου τῆς ἰσότητος.* Addit autem humanioribus litteris initiandos esse, qui ad sacras affectant viam, quod pereleganti similitudine declarat expressius, sicut enim insectores, remissionibus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam in uinum, & per tinacem Amethystini, aut purpureae florem inducant. Ita, inquit, & nos, ut solida honestatis iaciamus per solidum fundamenta, operae pretium est à teneris, mansuetionibus studijs intungi, antequam ad sacras, augustioresque literas accedamus, sic enim fiet, ut refractos in pellucido fontis liquore radii videre conuerti, ipsum demum solem aeterni mentis obtutu contemplerur. Quae profectò vir diuinus non diceret, si Graecorum eloquentia Christianis admimibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum aetate iam prouectis non tantum usus esset nullus, sed magnum etiam dispendium? Quid ipse qui Basilio confors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit ditus Gregorius Nazianzenus? In Basilij funebri laudatione generoso admodum animo succenset imperitis, qui liberalioris doctrinae studia contemnunt? Illud inquit, inter omnes sane mentis homines consistere arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere, non de hac nostra solum, ac nobiliore loquor, sed etiam externa, quam plerique Christiani prauo quodam iudicio, ut insidiosam, ac perniculosam, & procul

à Deo auertentem aspernantur, & cetera, quae Graecè melius: *Οἱ μὲν δὲ πᾶσιρ ἀνὸς ὁμιλοῦν γὰρ οὐδὲ τὸν ἐν ἐχθρότων παρὰ δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλο ὡς ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ, οὐ ταῦτ' ἔστι μόνον τὴν ἐν γενεῶν, καὶ ἡμετέραν. ἢ πᾶν τὶ ἐν λόγοις ἐκόμενον, καὶ οὐδὲ μόνον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνην, καὶ τὴν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνην, ἢ οἱ πολλοὶ χριστιανοὶ διαπίθουσι. ἐστὶ πῖ- ἐκείνην σφοδρῶς, καὶ οὐδὲ πῶς βάλυσαν κακῶς ἐδότες ὡς ἀπὸ γού, οὐ ἀνὸρ, καὶ γὰρ, καὶ ἀπὸρ, καὶ ὅσα τέτορ, οὐδὲ ἐπὶ ἀπὸ κακῶς τινες δεξιῶσι, ἀπὸ δὲ τὰ β' δεῖσθε οὐδὲ τες, διὰ τὰ περὶ φρονητέα, ἀλλ' ὅσον χρισ- μὸρ αὐτῶν παρὰ θμενοι, πρὸς τὴν ἰσότη- ἀπὸ δλασιν, ὅσον ἐπὶ κίνδυνον διαφύ- γαμὰ οὐ τὰ κτίσῃ τὴν κτίσῃ ῥεῖαν, ὡς ἔστις κατὰ τοὺς ἀφρονας.*

Tandem concludit.

Οὕτω κατὰ τὸ μὲν δεῖσθαι κόντε καὶ διαρρηκῶρ ἐδεξάμεθα ὅσον β' εἰς δόμους φέραι καὶ πλανῆρ καὶ ἀπὸ αἰτίας βουθῶρ, διαπί- σαμερ.

Eadem sermò Synesius in Diono:

οἱ δὲ σερμῶν οὗτοι καὶ ὑπερέπαι ῥηπρικῆς, καὶ ποιήσεας, οὐ μοι δοκῶσιν οὐδὲ ἐκόντες εἶναι τῶν τοῦ πενία δὲ φύσεως μηδὲ τὰ σμικρὰ ἰκανοὶ ἐσῆ.

In quibus ostendit eloquentiae contem- ptores tales esse non sua sponte, sed ingenij penuria; tum eos hoc opusculo satis mordaci sale perficit: At qui in omni studiorum genere fuit eminentissimus Diuus Augustinus, postquam eloquentiae diuitias à profanis au- thoribus monuit esse repetendas. Aspiciens (inquit) quanto auro, & argento, & ueste suffarcinatus exierit ex Aegypto Oyprianus doctor suauissimus, & Martyr bellissimo. Quanto Lactantius, quanto Victorinus, Or- tatus, Hilarius, ut de viuis taceam, quanto in- numerabiles Graeci, quod prior ipse fidelis- simus Dei famulus Moles fecerat, de quo scri- ptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum: Addam Augustino Lactantio *Lact. lib. 1. 1. diuip. inst. 2.* um, qui sic in institutionibus scribit. Licet pos- sit sine eloquentia, Christiana religio deten- di, ut est à multis saepe defensa, tamen cla-

Aug. l. 2. de doctrin. Christ.

640.

Lact. lib. 1. 1. diuip. inst. 2.

Eloquen- tia huma- na bene cum sacra miscetur.

τοῖς ἰσότη- τῶν πρὸ- τῶν δι- νῶν τὸ ἀπὸ ἰ- σότητος.

προβ- λῆναι τῶ- σφωτῶν ἰσότη- τῶν.

Contem- nere elo- quentiam humanam.

nitate, ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, vt potentius in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem grauissimis sententijs hic effantur, non modo ipsi, sed alij in suis scriptis constantissimè sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur à Moise scriptorum omnium sanctissimo, eodemque vetustissimo, cuius scripta non modo circinnulos habent interdum oratorios, sed, & poeticas redolent amœnitates, tanta insuper orationis maiestate, vt suauis quodam terrore percellat animos simul & delectet. At lobus ille vir non minus patientis animi quam præstantis ingenij, qua orationis affurgit grauitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis, & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur: videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre, quam audire te credas. Sume tibi ex tanto numero equum bellicosum, & vide quam audaci genio à viro sancto expressus est.

Eloquencia humana Moyses & lobus vsq.

Nanquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nūquid suscitabis eum quasi locustus, gloria narium eius terror.

Terram unguis fodis, exultat audacter, in occursum pergit armatis.

Contemnet pauorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Feruens, & fremens fordet terram, nec reputat tuba sonare clangorem.

Vbi audieris buccinam dicit: Vah procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vibratum exercitus, sume Hebraica in mantis quorum valde peritus es, & expende, quid ad florem elocutionis, tantis & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo vt sæpe fit, pleraque in proprio idiomate sunt augustiora? nam vbi nostra versio habet. Circundabis collo eius hinnitum, est in Hebræo textu

Iob c. 39. vers. 19.

התוכישי עואדור צפת quæ si Latine ad verbum reddas, significant, Nūquid indues collum eius tonitru, vide quæ species magnitudinis à equi ceruicem tonitru, quasi veste amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuisse ab Abrahamo. Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Moysi tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus, sed non negant à Iobo primum Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moysæ compositum, quem nunc præ mani-

bus habemus. Verum, quid ad nos attinet, cum nouerimus hæc siue à Iobo dicta sint, siue à Moysæ sancti Spiritus afflatu, atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret authoritas, vos forte phaleras verborum diceretis. Gradere nunc à Iobo ad Dauidem, & Salomonem Reges, quorum ille quam speciem eloquentiæ non est complexus in illis canticis, quorum luce non minus Ecclesiæ, quam sole Mundus illustratur? si narrat, & effatur, fundit oracula; si pugnat, torquet fulminas; si hortatur, faces accendit, si consolatur, miscet nepenthes; & vbi de industria emoluit orationem, totus vt ipse ait *torrente deliciarum* immergitur. Alterius vero, vt vestis regia, sic auro tota riget oratio. Siue enim in parabolis sententijs, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, siue in castico, delicatissimo flore orationis luxuriat, siue in Ecclesiæ luxu Regum, & fragiles mortaliū spes, opelque, nec non lubricas huius vitæ castigat voluptates, nihil est hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, æquem reperies indifferum? num omnes de rebus diuinis cauant quodammodo clauicula, num grandem, & lacertolam vibrant orationem, quam auro ferroque simul lucente, & micare fulguribus dixeris. Atque inter eos Ilias vir nobilis, & vrbane eloquentiæ refulsetur ab Hieronymo. Daniel verò humana diuinaque sapientia à summis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vsque perpolitus, ipsos Reges idololatrias capit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariam, sume Hieremiam amanuensem Baruth, sume ipsum eductum ex gregibus, atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircolum dixerint, audies quæ mirari possint vnguentati. Quid quod scriptor Machabeorum aperte & elegantiam sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per interualla, stylum excusat, *In his, inquit, faciam sinem sermo, & siquidem bene & vt historia competit, hoc & ipse velim: sin autem minus digne, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alterius autem vni, delectabile: ita legentibus, si semper exaltus sit sermo, non erit gratus.*

Vides igitur authorem, quasi ex Rhetorum præceptis temperare stylum, qui vt in pictura luminibus umbras, sic in oratione lumina quo magis emicant remissioribus interdum sententijs adiungi volunt. Hæc canonicus

Quædam eloquentia in David.

Oratio.

In eloquentia Iana excellit. rursus perpheta.

Monte.

nonicus auctor diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suavitates in sacris contem-
nendas esse dueret?

Iam te ad sacris Evangelij concionatores adducam, age quid Paulo sublimius? nihil hic eloquentiam moror verborum facis illitam, & vanissimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelfam, & heroicis sensibus exaggeratam, quid hac in parte Paulo defuit? quem longe aliter, quam ille, Periclem, tonâre, fulminare, & permissere concionibus orbem terrarum dixeris: videas illum hominem *μυρίομεχθον* modò Iudæis, modò Græcis, modò Romanis mixtum diuini verbi semen undique spargere; si docet, nihil illustrius; si disputat, nihil eius calore pugnacius; si consolatur, nihil blandius; si minatur, nihil imperiosius. Hic Genealogistas Iudæos confudit, hic ab Epicuræis ruborem exprimit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianæ mansuetudinis disciplinam perduxit, hunc causam è catenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi anto reum palluerunt Iudices, Reges laceram penè eius penulam, & vincula complexi de regali maiestatis sede ad Christianam humilitatem sese abiecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentem Lycaones instar numinis coluerunt. Fuit planè beatorum os eius, fons ille egrediens de Paradiso Dei, qui in quatuor erumpens flumina, totam Ecclesiam mirabili aquarum suauitate, copiaque reiperfit. At dices, reprehensus est à D. Chrylostomo Christianus quispiam, qui Paulum Platone disertiore fuisse contendebat, quod nunquam fecisset, si eam, quam in Paulo prædicat eloquentiam, vir acerimi iudicij, & profusi in virum sanctum animi cognouisset. Errat omninò quisquis ita iudicat, nam Pauli eloquentiam ubiq; miratur Chrylostomus, eamq; ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse permagnam asseuerat: verum negat fuisse eloquentiam, quæ eo tempore Græci excolebant, citris dumtaxat ianibus verborum lasciuientem, sed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris sententiarum longè aliter, quam in tessellatis diætiuncularum nugis sese expromebat. Deinde longè efficacius argumentum aduersus Ethnicos esse comprobat, si dicamus Apostolos rudes, & indifertos tantam sapientum multitudinem vicisse, quam si eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberissimo

sapientie fonte, quem suorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

Liber post illos longam sæculorum, atque Patrum oratorum seriem petentes? occurrent tibi eloquentia in ipsius adhuc Ecclesie cunabulis, qui viri? *Clementes, Ignatii, Dionysij Areopagita*, quorum primus varias epistolas, & recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instar puri amnis labitur sine vllis fordibus, alter totus ardet, & instar ignei torreatis perlabitur in animos oratione non inculta, nisi forte vt vnum afferam pro multis, hæc idio-
tæ verba existimas, & non figurati oratoris:

*τῷ ᾧ γὰρ ἐστὶ δόξα, ἐκεῖ δὲ εἴφαισι προσ-
δόξα Χριστῷ τὸν ὕψερ τῷ δεῖν τὸν ἀρχοντοῦ
ἐν χρόνῳ, τὸν ἀγατὰ τῆ φύσει, ὁρατὸς ἐν
σαρκί, τὸν ἀφῆλοφητοῦ, καὶ ἀναφῆ ὡς
ἀσώματον, διῆμᾶς ᾧ ἀπὸ τοῦ καὶ φηλαφῆ-
τὸν ἐν τὰ μακρὰ τὸν ἀπαρτὶ ὡς θεῶν, διῆ
ἡμᾶς δὲ πικρὸν τὸν ὡς ἀθραῶνον, τὸν κατὰ
πάντα τὸ ὡς διῆμᾶς ὑπομέναιτα.*

Conci-
nator.

Ignatius
in ep. ad
Polycarpum.

Tertius verò quasi Aquila in purissimum athenis locum volueribus pennis iubnixus, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapit commercium.

Volue secundum, & expende quantus Athenagoras, qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quod minimè profiteatur eloquentiam, licet adamantinam quandam orationem habeat, si sine lepore, & festiuitate quadam ingenii dulcedinis, vide num quis elegantius, & disertius hunc locum attingit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus peti-
betur.

Athenag.

*Αὐτὸς ἔστον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτῷ
προσκλητῶν. αὐτῷ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς
αφικνήμην οἱ πᾶσιν παραλιπόντες ὑμᾶς
τοὺς ὀρχοντάς, καὶ διασώτας, διῆρα πῶς
παρῶν ἀνδρῶν πρὸς τὸν ἕνα, ἐπὶ τῷ σερμῶν
καὶ καλαγωγῆς ὑμῶν κατασφύγισιν, ἀλλὰ
τῆν μοῖ βασιλικῆν ἐστὶν τὴν ἄλλαν ἐπι-
χόντες αὐτῆ βασιλεύσει καὶ ὡς ἡττημένης
ὑμῶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἀγῶσι τῆ δόξης,
δε cetera, quæ grauiiter admodum, & ornate
dissertit.*

Athenag.

in lega-
tion. pro
Christianis
p. 17.
c. 18. edit.

H.S.

Est planè pulcherrimus hic mundus, nam ma-
gnitudine eū sic excellens, vt omnia, sic pulchra Deo, non
omnia continet, non ipse tamen mundus, sed ar-
mundus.

Adorandus
mundus.

est.

D. Paulus

D. Paulus
Platone
disertior.

ificiosus ille conditor eius adorandus est, ut neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigent, ut assequantur, quum vos adierint omnis vobis dominis, ac principibus, nulloq; affectu honore, ad palatij vestri magnificentiam se convertunt, sed adificij regij tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante, su- praq; omnia honorant. Verum hoc interest, quod vos reges in vestrum usum ades regius adornatis; Mundus autem a Deo non indigente factus est, est enim Deus sibi omnia lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum. Si igitur mundus, velut organum quoddam concinnatum est, & numerose movetur, illum durat qui fides pulsatur, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro. Hæc, & similia quæ fatus profectur, non nisi à magno pectore, pari eloquentia manare possunt. Qui in eodem genere versatus est Iustinus Martyr, licet non habeat illas orationis sirenulas, quas incepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob secundam multiplicium doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientum iudicij admirandus, nec immerito à Photio dicitur *πρωμαθίας τῆς ῥῆς*, *ἰσορροπῆς καὶ ἡρεσίας*; huius discipulus fuit Tatianus Assyrius author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos naviter conscriptus, qui licet in eo se barbara Philosophiæ sectatorem (nam barbaros, etiam Christianos gentiles Philosophi ut Iamblichus, & Amelius appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quam accurate linguam in Iustini schola limaverit.

Iustinus Martyr.

Tatianus.

Irenæus.

Nec verò istis minor Irenæus Lugdunensis Ecclesiæ sempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodò Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tempore Severi Imperatoris Martyrium consummavit: cuius libri, qui nunc leguntur adversus Valentinum, latine, optinet, redditi, nam Græca desiderantur, illius & eruditionis, & eloquentiæ non vulgaria exhibent vestigia.

Sæculi tertij doctores. Tertullianus. Orat. vera.

Perge ad sæculum tertium, in cuius stat limite, quem merito latinorum scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris, Tertullianus, qui vir, & quantus? non spectro leuculos orationis foscucos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ sedem possis ap-

pellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenij austeritate stylum frangit, in rhetorum delicias, non est inconcinnus, ut in descriptio- ne Chameleontis, serpentis, scorpionis, & pavonis possis agnoscere: nam ut de cæteris taceam, quid hæc oratione dilutus aut figuratus? quanquam & pauca pluma vestis, & quidem de cataclitis, imo omni conchylio depressor, qua colla florent, & omni symmate lustor, qua cauda iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa quando alia, toties denique mutanda, quoties movenda. Ex aduerso floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties spectamus ingenium, toties facere oportet, quod Verba ad solem orientem, imprefso statim ori digito silere, & mirari. Nam cuius sunt locuaditatis tanta librorum millia conscribere: cuius, & quam felicis linguæ omnium amantissimum stylos in parturienda tam sublimi doctrina prænerere? cuius torrentis nunquam interisistere, cuius sideris omnia dicendo alta, infima, media, collustrare, complecti, accendere? Hæc causa exciuit S. Gregorium Thaumaturgum, ut in Origenis laudem Panegyrium scriberet, quam eo præfate tantus scriptor suo ingenio liberius indulgens in varios errores non incidisset, qui nullam Ecclesiæ censuram prouocarunt? Quæ eius præceptor Clemens Alexandrinus, quem prope Athenæum, vel Plurarchum Christiani nominis, possis nominare, quid fuit tandem in humana sapientia quod non euoluere, per- uiderit, protulerit, nobis thesaurus ipse factus, & quoddam promptuarium mansuetioris literaturæ. Iam martyrij purpura decorus orator Cyprianus, & quod de eodem dixit D. Augustinus, totus auro & margaritis Egyptianorum, hoc est exterarum disciplinarum nitens, quas non habet eloquentiæ suauitates? Consequuntur Arnobius, Lactantius, & qui eos præcessit Felix Minutius. Christiani nominis acerrimi iidemque disertissimi propugnatores. Quartum sæculum ostendat in diuitijs sacram illam oratorum triadem, Basilium, Nazianzenum, Chrystostomum, supra omnem ingenij aleam eloquentes viros consummata in humanioribus literis peritia, grandes, copiosos, suaves, altos, sensibus, stylo xberes, omnibus orationis diuitijs ad miraculum usque repletos. Quorum Gregorius mul-

D. Gregor. tus in neruis & sententiis aureæ mentis fec-
 tum limatæ elocutionis structura constringit:
Cyryst. Chrysoſtomus totus lucidus, & fluens inſtar
 loq. lactei fluminis prorurit ſine ſalebris: Baſi-
Baſil. lius medium quendam orationis charecterem
 ſequutus nec ſtrictior eſt, nec ſolutior, v-
 trimque felix, & temperatus. Quid comme-
 morem *Athanaſium, Cyrillum Hieroſolymita-
 num, Gregorium Nyſſenum, Caſavianum, Apolli-
 narios, Ephrem Syrum?* quos huius ſæculi
 partus felicibus ingeniis clarus in Chriſtiane
 gloriæ lucem mira fecunditate profundit?
Ambroſ. Ecce tibi ex altera parte conſpicui ſunt, ne-
 citare & ambroſia ſatur *Ambroſius*, blandum
 facundie nomen, & ſummus in omnibus ar-
D. Auguſt. tificæ Hieronymus, & magna Auguſtini mens,
 quem Scholaſtici fortalte Ciceronianis innu-
 triti verborum deliciis, haud exiſtimarint di-
 ſertum, ſed neſciunt vbi ſit illud quod quæri-
 mus decus eloquentiæ. Ego vero miror homi-
 nem in diſſerendo ſubtilem, in certando
Doctores inuictum, in exhortando acrem, & ſibi in-
ſicili. ſtantiem, in perſuadendo, quod eſt Colophon
 oratoris, efficaciffimum, qui mihi in eo vide-
 tur, eloquentiffimus, quod eloquentiam, qua
 beatiffimum eius pectus erat oppletum, mi-
 nime profiteri videatur. Deſcende ſi vis ad ſæ-
 culum quintum, & intue te *Maximum Lau-
 rinenſem, Paulinum, Severum Sulpitium, Sal-
 uſtanium, Chryſologum Rauennatem, Sido-
 nium,* & quos prope vltimos Græcorum di-
 xeris, magno vt olim Philopœtorem elogio
Eneæ Ga- *Syneſium, Theodoretum, Iſidorum Peluſio-*
zani. *tiam, Eneam Gazaum:* dic Syneſio deſſe ac-
 curatæ orationis veneres, & opulentiam prope
 infinitam, dic in Theodoro tanta ſapientiæ
 viro deſiderari *Διακρίων* illud *ἐπαγωγὴν ἰδω-
 μάτων,* quod Græci tanti faciunt: dic Iſidoro
 non inelle argutiſſimam rotundæ orationis
 breuitatem, dic Eneam Gazaum in tanta diſ-
 ſerendi ſubtilitate ſorem & gratiam orationis
 neglexiſſe, reſellet te ſtatim illa diſſertatio,
 quam in Theophrasto contra Proeli ridiculum
 dogma habuit, qui rapacis & violenti animam
 non in miluum quidem, vt Pythagoras, effor-
 mat, ſed animæ humanæ milui animam alli-
 gat, hic facere excipiens noſter Gazeus, ſi
*λέα eſt, inquit, ſορμικὰν Ὀδύſſης ſεqueſtur, quod
 rei familiaris gubernatores prudentes, & indu-
 ſtrij ſint ambo: Veſp̄a Hæctor alligabitur, cum
 ornataſ galeam habeant, & bellicoſi ſint am-
 bo. Item, rana, & Cleon vna vitam agent,
 quando eundem ambo clamorem edunt, ſicq̄, ille*

quaſi lapidem ceruici alligatum trahet. Hæc
 ſuauiſſitas non eſt hominis indiſerti. Perge in-
 fra, & circumſpice *Procopium Gazaum Sophi-
 ſtam, Fulgentium, Ennodium, Boetium, Caſ-
 ſiodorum, Gregorium Turonenſem, & Papam
 Gregorium,* quos ſupra gratiam ſuam dixeris
 eloquentes. Nolo te in conſequentium ſæ-
 culorum illuuiem trahere, multi certi fue-
 runt indiſerti, qui non tam eloquentiæ, quam
 ipſis eloquentia temporum fato deſuiſſe videa-
 tur: Argunt tamen quidquid poſſunt, & lacer-
 tos mouent, ſi forte ſe ex hac inſolentis ſæculi
 barbarie vindicent. Vide enim quo ſpiritu
 hæc S. Hildephoſus, qui ſeptimo ſæculo flo-
 ruit.

Et de fonte naſcentis virginali egreſſione
 ſignato cœnum martiale decurreret. Opto,
 opto, vt ſepulchrum oris illius dentes ſerra
 concludat, foueam oris eius immobilitas lin-
 guæ compleat: concaua palati aër ſubductus e-
 uacuet, extrema labiorum aëris craſſedo con-
 glutinet, ne talium verborum ſætor erumpat,
 ne proſecutiones huius odor aſpiret, ne vel
 exilis ſonus tumeat, ne verberatus aër ad in-
 fantilia verba conformet.

*Hildephoſ.
 contra Hel-
 uidium.*

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende im-
 pudorate, me auſculta impudice, me intue
 inhoneſte, me conſpice inuerecunde. Quid
 impudicitia commouetis? Quid inuerecun-
 dus aſiſtis? Quid inhoneſtus accedis? Quid
 ſine reuerentia occurris? Quid ſine pudore
 vexaris? Vide conatum viri ſancti, qui elo-
 quentiam non contempſit, ſed ſæculi vitio
 longe ab optimo dicendi genere receſſit. Di-
 uus quoque Hugo Eterianus, qui & in hac
 ſqualentis ſæculi macie vixit, in eo libro,
 quem de reſſu animarum ab inferis ad ſæ-
 culum vrbis Piſæ clerum conſcripſit, non diſ-
 ſertur ipſe quaſiſſe *elimatas aſſerſiones clauſu-
 larum, & inſinuationes apertas, & crebræ lu-
 curationibus omnimodam in ſcribendo diligen-
 tiam.* Quid igitur? candidiſſimæ illæ animæ
 cum in media barbaria degerent, citros & ele-
 gantias quaſierunt: Nos, qui in hac politiſſi-
 morum hominum luce quotidie verſamur, e-
 loquentiam contemnemus, & inuentis ſtugi-
 bus ad miſeras glandes turpes & iciumi reuol-
 uemur? quis neſcit aureum rete ad capiendas
 animas eſſe facundiam? Nam vt ait D. Auguſt.
 quod ornate dicitur, verè dici putatur, ſermo ſi
 mulachrum eſt animi, & ſpecimen ingenij, is ſi
 cultus fuerit, & ſcintillantibus margaritis di-
 ſtinctus, ille clat mentes hominum, ducit, rapit,
 B b b b b & in

& in quamcumque vult partem inflectit. Quod enim delectat persuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contra si spurcam illam, & semibarbaram sermonis illuuiem sine exquisitis doctrinae notis induxeris in pulpitu, continuo solitudo fit, & vastitas in templis, vel quod miserabilis est dormitatio contemptus, & derisus. Non enim à te ieiunam diuinæ legis expositionem expectant auditores, quam millies audierunt, sed volunt doceri, delectari, moueri, quomodo grauius sententijs, exquisita doctrina, sculpto, & elaborato genere orationis, quam si non habes, fac miracula, si non potes, Dei presentibus bonis vttere, & noli immundum existimare, quod ipse suis honoribus consecrauit.

Videbatur hæc oratio omnium qui aderant, animos probabilitate non mediocri perculisse, cum Theophrastus leniter subridens, vt solebat, talem, (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo disertiore hoc tempore scimus neminem.

Sed ne extra thesin vegetur oratio, aut quod vos dicitis Andabatarum more clausis oculis pugnemus, nihil destinatum habentes quod feriamus, primum eloquentiam non contemno, quam ex sua natura bonam, & ad societatis humanæ commercium Dei præpotentis donum mortalium generi concessum arbitror: sed eam nimis elaboratam, & circumtonsam, & manu factam in sacris præsertim concionibus esse debere non puto, quod si ratio, & auctoritas sapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & istam tuam opulentiam foro, & scenæ, non sacris pulpitis referuabis.

*Rationes
Logodædale
pro
eloquentia
eleuantur.*

Atque ego dum complector animo, eas quas in medium attulisti rationes, ad tria capita reduci posse existimo: Nam, & ornatum voluisti orationem, quod ornatus à Deo, & mundo sit inditus, & à nobis in rebus ferme omnibus, etiam in sacris desideretur. Deinde hanc esse SS. Patrum sententiam, humanæ eloquentiæ curam quam diligentem haberi oportere. Ad summum omnes, qui superioribus sæculis floruerunt, Ecclesiasticos scriptores esse quam eloquentissimos. Hæc ego si à te paulo liberius, & argutius dicta, vt vos Rhetores soletis, opposita varietate refelleto, existimabo me tibi, & cæteris abunde satisfecisse. Primum si hoc assumis naturam arte & colendam esse, & quicquid exquisitis ar-

tium inuentis addi potest ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) abertras via. *Ornatus*
Nam in rebus fere singulis mediocrem cultus rationem sapientes probant, exquisitas vero artium, quæ infinitè crescunt in dies munditias, quis omnes laudare possit, aut admittere. *moderatus*
Quod non hirtis pellibus, aut folijs in hac ciuili vita induimur ab arte humana est, quæ tingendorum vellerum rationem, & aliquam vestis concinnitatem prudenter adinuenit (quamquam melius nudi, & sola innocentia tecti, vt primum sub oculis Dei constituimus, fuisset) hæc criminis poena fuit, vt vestes quaererentur, mox abiit in ornatum, *Vestis in-
munda*
cepitque luxui, & lupanaribus prodere. Quid igitur vestimentorum elegantem quandam & sobriam honestatem ars commenta est, tu iubebis sapientem in hoc genere quaerere, quicquid ars nouis quotidie inuentis lasciuiens astruere poterit? Iubebis piscari vestitum, emendicare vellera de mari, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ comunt. Iubebis à Seribus Bombyces petere, succis herbarum, & concharum alueis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piscium cerebris, gemmas venari, vt sericatus, armillatus, chlamydatas prodeat in publicum, hoc si facias, tantum demes honestati, quantum addes libidini.

Iam natura comam dedit decoram in feminis, blandam in pueris, in viris honestam, ars peccare docuit, & attendere, ne sordes, & horrorem contraheret: hoc tibi non sufficit, sed quidquid malarum artium commentis in struendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superædificandum, quaerendæ erunt capillaturæ structrices, eundem ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Ex vltima Arabia transuehendi odores, quibus capillus perpluat, aspergendus puluere, & croco, & lixiuiozum non vno genere, etiam exuuiæ capitis alieni forte immundi, & nocentis adhibendæ, quibus fulgeas; Absit vt artem exerceas, hoc naturæ, & honestatis dispendio.

Quid in victu si explendæ famis necessitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habentæ, & sectandum quicquid helluonum ingeniosa in suam perniciem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta gustum titillent, vni palato coquorum, & feruorum suæ exercitus, vt in vnum spirantis

mortui sepulchrum terræ, & maris, cæli etiam spolia, Proh pudor, ingerantur.

Nemo hoc sanus dixerit, nemo censuerit, arti quicquid modo cogitat, permittendum, nec viliis rationis limitibus esse restringendam.

Ornatus templorum qualis.

Non quod de ornatu templorum dixisti, vide quam sit augustus, vide quam nulla in eo species, quæ lasciuia, & luxum oleat, quæ si esset, oculos proculdubio spectantium offenderet, nec ex sanctissimæ disciplinæ maneret institutis: maiestatem quippe in ijs diligimus, nimis delicatam culturæ formam, quæ vanitatem, & pompas præ se ferat non probamus. Itaque nec aulicæ profanis argumentis intertextæ, nec formosulas istas mulierularum effigies, nec nuda, torosaque valentissimi lectoris terga lubenter in sacris locis consistere videmus. Ipsamet structura, ipsa templorum suppellex suam quandam formam habet à populari, profanaque distinctam, quam si curiosulus aliquis ab hac specie humana augustiore, in leuiculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cum veneranda Beate Virginis imagine coniunge Danaen aliquam, in cuius sinum porrectum, & nudatum aureo imbre stillans Iupiter desiliat: Infer Pauli statuæ Herculem, Antæum prehensio manibus iugulo prefocantem, pinge cum Christo Orpheum, ad cuius mellitissimas fides, & aues celo meantes, & sparitæ per terram pecudes vno agmine concurrant.

Qualis musica Ecclesiarum.

Quis non succensibit? quis non indignabitur? Musicam certe, quam ex scenis memoras, conuiujsque in templa translata, non nisi feriam, & gaudium volumus, in quo, & religiosiores aliquanto veteres fuerunt quam nos ipsi sumus.

Audi enim quid de ea re Iustinus Martyr habeat, quæstione centesima septima, cum interrogatus de ea, quæ Christianorum Ecclesias decet Musica, responderet.

Iustin. q. 107.

Ὅτι ἁπλοῦς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῆν ἀλύχων ὄργανων ἄσπασιν, καὶ ὁρχήσεις, καὶ προτάλων, διὸ ἐν τοῖς ἐκκλησίαις προῶνται ἐκ τῆν ἁσμάτων ἢ χρεῖσι τῆν ταύτων ἔργων, καὶ τῆν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμόδιον, καὶ ὁσολέλειται τὸ ἄσπασιν ἢ ὄντα γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς ζῶντα πόθον τῆν ἐν τοῖς ἁσπασιν ἠδόμενα.

Vides ut aſuetas Ethnicorum scenis fides, cantusq; inanimorum organorum cum saltationibus, & crotalis ab Ecclesia perpetuo exulare velit, quod hæc mentem emolliant, & effervescentes cupiditates irritent: contra cantum simplicem sine fæco, & tot vocalium inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum, ac periodorum phaleras, & quicquid modo est fucatum, valere iubemus.

Contra verò venerabilem quandam sermonis, & operum sanctitatem retineamus. Neque enim aliud sancti Patres voluerunt, quos tu ad sententiæ tuæ defensionem quasi extertarum disciplinarum studiosissimos protulisti.

Philosophiæ scilicet, & Rhetoricæ, cæterarumque artium documentis adoleſcentes non leuiter intingi, sed etiam imbui oportet, partim quo illa ætas nondum grauiorum Theologiæ studiorum capax, his ſoveatur nutrimentis, partim etiam ut inde vis, & ſuauietas in ſequentis aui curas emanet. Hoc à te citati Baſilius, Gregorius & Auguſtinus diuini homines cenſuerunt, & nemo ſane negat. At vero ſi iuuenes poſtquam vel in rhetorum ſchola, vel in Philoſophorum Lyceo poſuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, aſcendant in pulpitem, & plena (quod aiunt) manu pro Iſaia, & Paulo incipient Ariſtolelem, & Ciceronem plebeijs etiam auribus propinare, nemo certe hanc inſolentiam ſermonis æquo animo feret, nemo. Hæc enim didicerunt non ut plenjs faucibus in concionibus eructarent, ſed ut grauioreſ diſciplinæ hiſ condimentis leniter aſpergerent; eduxerunt ex aliena gente pedilicquas, non ut ipſæ dominarentur in clero, ſed ut ſeruirent. Nam qui muſicam diſcunt oratores, aut ſaltationem gymnici, non ea lege faciunt, ut illi quidem in pronuntiana oratione plena voce canere incipiant: aut hi ſimul atque ſcamna tranſilierint, leuiſſimis geſtulationibus populum mulceant, ſed alij ad inflexiones vocis, alij ad flexus corporum hoc ſibi præſidium comparant, ex quo non muſici quidem, & ſaltatores, ſed oratores, & paleſtritiæ, & ſunt, & haberi volunt: fac ſimile tibi proponas in ſacris oratoribus, diſcunt quidem à puero diſciplinæ quæ vos manuſciores dicitis, non ut aperte plebeijs, vel etiam doctis hominibus hæc obrudant in pulpitiſ, quæ, & moroſa ſunt, & oſtentationem habent vanitatis non mediocrem,

Humanorum disciplinarum tempus, & modus quis esse debeat.

Vfus peregrina doctrina.

Simile.

Bbbbb 2 sed

sed ut ijs condimentis aspersa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita sensim, & subtiliter faciunt, ut vix appareat, nisi forte auribus admodum eruditus: At vani, & leues, vel etiam imprudentes non nihil, dum volunt abundantius inferre, totam orationis gravitatem, suavitatemq; deperdunt.

Simile à
Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac Mandragoræ viniq; mixturæ: quippe vitibus (ut aiunt) aslitus Mandragoras, vim quandam, & suavitatem vino subtiliter instillat, quo fit, ut qui bibunt animadvertant se recenti quodam genere voluptatis delectari, sed vnde sit nesciunt.

At si quis hæc vini, & Mandragoræ vicinia non contentus, succos herbæ illius alioqui mortiferæ calici indere, atque propinare velit, non iam voluptatem, sed detrimentum est allaturus. Sic, qui molliores scientias cum Theologia copulant, delicato quodam, & minime aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt, qui secus faciunt, obrundunt, & nauseam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum & aliorum quos tu cumulatè commemorasti Ecclesiasticorum authorum, Moysem, & Iacobum, & Isaiam, & Dauidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis, sunt enim, se non eo genere quo vestra scholæ solent eloquentes appellare, quamquam Demosthenis ac Ciceronis omnia myrothecia superarunt. Atque vti nam hanc eloquentiam magis quam Phlostrati alicuius, aut Callistrati, qui iuuenari in Theologicis voluit, imitarentur, minus laboraremus. Vis autem stemus Patrum quam tantopere laudasti eloquentiæ? acta iam res est, talis quippe oratio Christianos decet, non putida, & nitide fluens, & colorata, sed vis quædam ineluctabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil est in rebus humanis imperiosius.

At vos, qui hæc laudatis vestris moribus, & ingenijs semper vtimini, si quando enim vobis res diuinæ tractandæ sunt, tantum abest, ut facultate quadam orationis mediocri fitis contenti, pensiculate soletis cunctas voculas examinare, numeratis apices syllabarum, cauetis ne quid hiulecum, aut protritum excidat, contumaces syllabas assiduo pumice leuigatis, denique in eam eloquentiam cum vestris phaleris prolapsi estis, ut pudeat vos Do-

minum Iesum *Saluatorem* appellare. Sordent vobis Ecclesiastica vocabula, quæ iam per tot sæcula à sanctissimis viris sunt vsurpata. Trinitatem, baptismum, & missam queritis apud Tullium, si non inueniuntur, quilibet potius per longos verborum circuitus inuenietis, quam sicum sicum, & scapham scaphâ, appelletis. Quænam malum est ista eloquentia tam inimica veritati? Quid dicam de rot-dictionum figuris minutulis illis quidem, & sæpè nullis, quibus ad nauseam distinguunt orationem, quid de quadrigis albis, vestris, inquam, periodis (sic enim audio iam appellari) fluunt vobis ad numerum erorundati verborum ambitus, scitissimis clausulis comprehensis, quilibet perpetrandum potius, aut ferendum, quam vna periodus de suo curriculo excidat. Aliæ alijs ingeruntur totæ ductiles, vel potius è torno recentes, quæ putidam, & anxiam vestram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Accedunt tot excursiones, tot description-culæ, tot historiæ, ab extrema sæpe India petitæ, tot ignotæ bellæ, tot flores inuisi, tot gemmæ non magis indigenis, quam vobis notæ, quæ cum mysterijs nostræ religionis conferuntur, vbique quanto frigore non dico, sed nihil aiunt in Rhodopæis niuibus esse figidius.

Quid est in Sanctis Patribus simile? quid aduler, num? quid fucatum? quid non ex optima disciplina profectum? obijcetes, credo, Theodorum Græcorum Philosophorum testimonijs, Clementem Alexandrinum, antiquiorum lectissimis obseruationibus esse refertum?

Enimverò prælara est obiectio, an scilli qui contra sapientiam Ethnicorum peculiariter certamen susceperant, omnia gentilitatis curibilia lustrarunt, & belluam suis eductam latebris seclatoribus ad derisum ostenderunt, vobis idem apud Christianos licebit? Iam mortui Ioues, & Glauci, & Bortumni, filè Pythagoræ, & Zoroastres, & Democriti, nemo depuluerit eorum memoriam excitaturus est, quid habent cum Christianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienses paganos homines, & his nutrimentis assuetos Paulus semel dixit *Deò vivos iam*.

Ideo cum Christianos alloquemur, licebit poetarum testimonijs, totas inferre paginas, hoc quidem mali moris est, & exempli. Sume in manus homilias Augustini, sume Leonis, sume

fume Ambrosij, vide qua sanctitate, quam mihi candore, sine fuce, & calamistris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipsa simplicitas pro cultu est. Reuocas me ad patres Græcos.

Nazianzenum obtendis, Basilium, & Chrysostomum, non ero vsquequaque pugnax, & contentiosus, fatendum est enim ab istis multa plerumque dici floridius, sed quo prudentia, & sanctitatis condimento, nemo nescit.

Elorebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator Apostatae nomine notior, mansuetioribus literis Christianis interdixerat. Piaculum erat fidelium sobolem in publicas eloquentia scholas admittere: Vetabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus esse communes, exagitabantur tota Græcia Christiani, vt magnarum artium imperiti & id quidem non iniquo animo ferebant, sed tamen, vt ostenderent hanc gentilium sapientiam, à se potius contemni, quam ignorari, exorti sunt viri, qui fratrum Christianorum filios erudiendos suo exciperent sinu, qui scriberent orationes paulo hilariore pictura, qui versus etiam conderent, vt eos spectante, & fremente qui se Dæmonis satellitem præbebat, Christianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore, & filo dixerint quo scripserunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractati volunt amœnitas, nonnunquam etiam vt se cumulatiore fructu fastidiosis auribus insinuent, honestum quoddam sumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ scribantur, impensiore cura sæpius elaborantur; Patrum scripta legimus, viuam vocem non audimus: Quanquam & omnia, quæ elucubrarent monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nusquam non spitent grauitatem quandam castissimæ maiestatis. Illi, illi sunt igitur vobis imitandi, non lachrymæ Niobes, aut Atiacis furor; Chariclææ suspiria, vel etiam si vultis Plini junioris, & Iloeratis pigmenta.

Concionis stylus non debet esse mollis, & puerilis.

Bonorum. (inquit D. August.) ingeniorum clara est indoles in verbis, differentiam verum amare, non verba. Quid enim prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea si hoc potest, quando nil querimus nisi patere, quod clausum est.

Non sunt Hebraea, sicut Egyptia mulieres, hæc siquidem in lectulis eburneis inter stultas delicias pariebant, illæ in sole, & puluere penè inter ipsa onera partu se leuabant. Nescit tarda molimina Spiritus sanctus, non sunt vt Dionis Prusæi, & Maximi Tyrii Christianorum conciones. Illæ inter delicatarum umbras putide scribantur, & anxie, repant in auro, & purpura, comantur, fulgeant, scintillant.

At nos quibus assus dici, & pondus ferendum est, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus, toti perfidia criminibus immeriti peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum istis delicijs commune? Num satis quotidiana compertum illud habemus experientia, si quando ad istos concionatores, vel declamatores potius, itamus, qui culte, & putide, & circumspèctè loquuntur ad numerum, quæ ex scripto didicerunt, redimus frigidi, quasi à marmorea statua?

Qui posset enim pugnare cum vitijs, qui totus vincit, est, & adstrictus legibus numerosæ orationis: quos impetus, & emuliones habebit, qui ludit in circulis? quam alte vulnus imprimet, qui aureis, & picturatis vitur iaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis vt dimicet? venit vt saluet.

Qui in grauissimis curis, & cogitationibus excludere debuerat animus, & alarum remigijs in caelum contendere: inclusus fuit, vbinam? pudor est dicere, in parua Iloeratis pyxide, quid rum? totus volutatus est in vnguentis: quorsum? vt pugnam aduersus hominum flagitia capesseret: præclara scilicet armatura! Quid postea? descendit in campum, quo exitu? leuissimum vanitatis cymbalum nescio quid tinnulum increpuit, & excessit. Utinam minus vera dicerem, sed animarum damno experimur, quam minimè fucata sit hæc oratio.

Concionatores molles, & puerili exagitantur.

Nonne grauiora studijs his minutulis nugis obruuntur? num obsessus animus tenetur? num lingua constringitur? num auditores ipsi, qui multi sæpè sunt, hebetes ad istum tinnitum dormiunt? numme, qui improbi, & leues modice titillati, sine fructu animarum discedunt. Venisti in aciem, quorsum? vt luderet, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores desiderare, & linguam si maus inaurare, nunc ferrum exerendum est, quid stupes?

Bbbbb 3. amice

amicæ ad quid venisti, ecce victus penuria, ecce famas, paruuli petunt panem, non est, qui diuidat, tu paleas obrudis, paleas Ægyptiorum: Venisti in valeudinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alteri luxuriæ, sceleribus, & flagitijs totus cooperitus, erosus, purulentus, caelo, & terris foeter, vrendus est, secandus est, sanandus est, tu barbiton pulsas, quasi vero his cantilenis possis hæc Dæmonia eiicere: Discedunt illi miseri in suis malis stupidi, & plaudunt tibi quasi concinno admodum oratori, qui non clamosus sis, & vt aiunt, rabioculus ebibis, & te, & alios in dilectum interitus adducis, en quo humanæ sapientiæ nimis impensa cura mentes obsessas rapit: deinde hæc non sunt timenda, non sunt increpanda: Audi quibus censurus totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent, quædo & eorum testimonijs, quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egisti, non ero in ea te nimis tenax, quo minu. tibi, & cæteris satisfaciam.

Sozom.
li. 1. c. 8.

Legisti opinor apud Sozomenum Triphylum quendam Ledrensiū Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum, nec temere quidquā nisi ex castigatis authoribus dicunt, hic verabatur *κατὰ βιβλίον* dicere, quod verbum nusquam opinor apud Demosthenem legatur, *κατὰ βιβλίον* igitur appellabat. At generosus ille Spiridion vir antiquæ simplicitatis in amplissimo Episcoporum cætu delicatum oratorem grabbarum iussit pronūciare, addens eum non esse meliorem, qui grabbarum dixisset, quod eius verbis vti erubesceret, *ὃν σὺ γὰρ ἐφ' ἅπαντα τὸ κατὰ βιβλίον ἐρηχόσθης, ὅτι τὰς αὐτῶν λέξεις ἐν ἀνοχῆν κερύσει*.

1. Cor. 2.

Hier. in
ep. ad Eph.
c. 4.

Num verò Paulus prædicationem suam fuisse dicit, Non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus. Et virtutis, quod & Hieronymus interpretans agnoscit conciones Pauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate, quanquam absque hoc choragio, tonitrua, & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia, *ὁ γὰρ λόγος διαμνηστικὸς μὴ δὲ περιεργαστός, ἐπιεικέστερος*. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exem-

pla de se præbent. Audi quid suauissimus doctor Cyprianus. In iudicijs, in concione pro vobis opulenta facundia volubilo ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis, pura sinceritas non eloquentia viribus nititur ad fidem argumenta, sed verbus. Denique accipio non disertus, sed fortis, nec ad audientia populari illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicitate. Quid Theodoretus, quàm venuste Græcos irrident, qui se eloquentissimos putant, cum dixerint, *καὶ τοὺς θεοὺς, & τὸν ἡλίον*, exclamat, *Αἰετοὶ καὶ σκολοιχοὶ τοὺς ἄγγελους, καὶ τὸν ἡλίον*. Pifcatorum Solæcisimi Atticorum vice-tunt Syllogisimos, ad summum non esse Christianum ostendit, *ὅρα βιβλίον ἐπὶ τῆς λόγου κομμωτικῆς τεχνῆς πεποιθὸν μόνον*.

Cyp. q. 2.
ad Donat.

Theod. in
nat. in
mouit

Encl.
lib. 1.
prop.
Eua.
Pau.
vult.
fac.
bor.
poli.
tar.

Arnob.
gen. 1.

Claud.
Mamert.

Græ. Sic.
in leat.
Atian.

Petr. 2.
ad Rom.

faciam
caus.
cum.

Hier. in
premi.
3. ep. ad
Gal.

Vide etiam
0. Prop. 1.
de vita
ceterum
1. 2. 3.
multis

Quid Arnobius Rhetor alioqui satis præleratus ingenue quod est fateatur, nunquam veritas seclata est fucum, neque quod exoratum est, ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem: collectiones, & enthymemata, definitiones, omni itaque illa ornamenta, quibus fides qua ritur allegationi, suspicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentia fucum disertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum qua imperita aures conspungunt*. Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cum superflua hæc & verborum, atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas caulas aditum non haberet, idcirco Petrus Damianus disertè mouet Bonifacium, *Tu itaque dilectissime, in nostris literis noli prurientem mordacis eloquij sperare salisuginem, noli accurata urbanitatis quætere venustatem, omnia tibi simplicitas placeant, qua ad Deum pronocat: non serpentina calliditas, qua lethale virus instillat*. At D. Hieronymus acerbe queritur, & succenset concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias.

Iam enim in Ecclesia ista quærentur, omni missaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Atheneum, & ad auditoria conuenitur, vt oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quadam meretricula procedat in publicum, non tam erudicia populos, quam fauorem populi quaesitura, & in modum Psalterij, & tibie dulce canentis sensus

lenfus demulceat audientium, vt verè illud Propheta Ezechielis nostris temporibus pos- sit aptari dicente Domino ad eum, & facta est eis quasi vox citharæ suave canentis, & bene compositæ, & audiunt verba tua, & non faci- unt ea.)

Chryso- st. hom. 20. in acta.

Idem capit Chrysof. & hac re dicit sub- uerti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem non qui compungat, sed qui obie- ctet, & tinnulo strepitu, & verborum compo- sitione, tanquam citharædis, & cantoribus operam darent, & prauo populi studio concio- natores obsequerentur. Demetrius Phalere- us (vt Eusebius Pamphilus auctor est) se à Theopompo audisse affirmat, nonnullos cepisse quædam ex factis Hebræorum literis translata, Græcis lenocinijs expolire, eosque repentina conturbatione periculosos Deum or- tasse, vt seirent, vnde hoc mali contigisset, tñ responsum in somnijs, quia res diuinas suo eloquentiæ inquinarent. Adde grauissimum Origenis locum Homil. in Iesum Naue, Mul- tus decor est in verbis, & multa in Philo- sophorum, seu Rhetorum sermonibus pul- chritudo, qui omnes de ciuitate sunt Hierico, idest, mundi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis auri pulchritudo: memento quia Iesus anathema iussit esse omne aurum, quod in Hierico fue- rit inuentum.

Eusebius lib. 8. de præp. Euang. Pars eo- rum qui scripturâ facerent- borum ex- polire ten- tauerunt.

Senec. epist. 11.

Sed quid ego sancta, & diuina memo- ro, ipsi qui politicas orationes scribunt, ita plerumque sunt à furo, phalerisque verbo- rum alieni, vt magis exiles, quam compti vi- deri velint. Philosophi certe antiqui hanc sibi legem dicendi statuerant, vt calamistratam, & ex mellitis verborum contextam globulis ora- tionem, tanquam Philosophiæ grauitati con- trariam summopere declinarint; nam vt ait Seneca, Oratio vultus animi est, si circumton- sa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum queque non esse sincerum, & habere aliquid fra- ctu, non est ornamentum virile concinnitas. Ma- neat igitur quod placere sapientibus video, nõ oportere omnino ieiuna esse, & arida, quæ de rebus sacris dicuntur: Neque enim pietas in- genio renunciat, multum tamen opere impen- di in verbis non oportet. Hæc sit propositi no- stri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus, concordet sermo cum vi- ra, ille promissum suum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias idem est, vt diser- se dixit Seneca.

Sunt ista quidem, vt dicis, insert Lælius, sed quando eo vsque deuenimus, non patie- mur te à nobis diuelli, antequam plenus de caractere huius quam querimus eloquentiæ, & facti oratoris virtutibus edisseras. At Theo- phrastus, nihil inquit, blandæ isti vestræ im- portunitati denegandum est. Itaque si rem non possum, emeriar voluntatem, & id quidem cumulatior mensura.

Exercerant se omnes ad audiendum cum Neanias gaudij subsilire visus est, & nunc in- quit, Metcurij virgulam, vel potius auri ve- nas mihi videor inuenisse, si ex te coram au- dire licet, quæ flagrantissime semper conce- piui. Tum Theophrastus: Quorsum vero, Ne- ania, tanta te huius rei incesit cupiditas. Ego vero (inquit) non cuperem rem plane glo- riosam quæ effectura est, vt mille oculi me lo- quentem spectent, mille aures ex meo ore pen- deant, quæ parat simul, & tuetur amicitias, a- sciscit homines, totas vrbes, & provincias amplectitur; non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video. Ad hæc Theophrastus generosa vt solebat indigna- tione exclamauit, O curia in terras animal! Tu igitur concionatorem tibi fingis quasi ali- quem ex minutis caudicibus, qui vœnetur ru- musculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucrosam denique, & sanguina- riam exerceat eloquentiam: Præclara scilicet species concionatoris, quem ament boni, timeant improbi, honestet Deus, ipsi reue- reantur Angeli, dignus plane agonista, qui toris opti- erucem ferat, qui fremens in se mundi pon- dus excipiat, qui intercedat iniquitatibus res- hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris mote v- trumque orbem lustret, qui cum squalore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo eruore cum opus fuerit fidem sanciat. Ego (a- dolescentes) optimum concionatorem dua- bus maxime rebus niti existimo, virtute & sapientia, quod cum parum considerate non- nulli perpendant, ab ipso impingunt limite, & toti deinde grauissimis merguntur errori- bus.

Conciona- toris opti- mi labo- res.

Concio- natores le- ues exagi- tantur.

Videre enim licet istos leuiculos declama- tores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita, quid putas eos sibi animo fingere, aut moliri? nati sunt ad concionatorum mu- nus, vt boues ad clitellas, aut ad sambucam colones, quippe ætate adolescentuli, & gra- uilli-

uissimarum curarum expertes, intra lusus, deliciasq; nutriti, si ab incude doctoris umbratilis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & toridem conquestiones, aut miserationes didicerint, statim inuolant in onus ipsius Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in syluam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & si quid ex Ouidij Metamorphosi, aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostrae sacramenta detortum est, hoc pro anemone habetur, succedunt margaritae Gallicae, quae molles, & pellucidas orationis fimbrias scintillantibus radiis interstinguunt, modo aliquot Scripturae locis leuiter sint asperse, pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet euoluere, SS. Pates legere, Oecumenicorum conciliorum sancita, & canones inuelligare, frigidum est, & otiosorum hominum: Num longe mollius est iter recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex angustiore Caballistarum sacratio petita commentationes, quae eum dicuntur, oracula non voces humanae fundi videntur. Hinc hominum admiratio, doctrinae opinio, & imperitorum stupor. At si in bibliis, aut Patribus terendis consensescas, quid aliud habebis, quam communis doctrinae choragium, quod milles ante te alij dixerint, num vides nouitatis desiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana? Tu si vulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miser, & peregrina nescio quae, quam auidissime conquirunt, vt fastidiosas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis, & sanctimoniae conforment, quomodo vitii hominum medeantur, quomodo consulant pauperibus, quomodo ad virtutis amorem suos auditores pelliciant. Haec enim antiqua sunt, & exoleta, student sapientiae, exspoliant vellus aureum, mox quae vanissime didicerunt, turpiter obtrudunt, & alij quidem pecunia, a ij quod leuius est gloriolarum fumo, quasi in nundinis mancipant, non dicam verbum Dei, non enita praedicant, sed animam suam, quam his artibus Daemon haurit.

Tum si steterit fabula, & secundo cursu fluxerint conciones, remissius viuunt ac mollius,

& curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis libenter interfunt, hic quidquid habent authoritatis, naufraga iam virtute depertunt in seculisibus.

Agedum expecta, vt illis menses aureae veniant in sinum, vt Christo lucrentur animas, vt caelo manipulos inferant, vt ignem spargant Christianorum mentibus, qui sunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores. Haec dico, non vt insultem, aut nostri saeculi penuriam accusem, quod sane ex omnibus Ecclesiasticorum ordinibus generosissimos habet concionatores, sed pono in conspectu, quae possunt euenire, & procul dubio multis eueniunt, quorum functis exemplis sapere debent adulescentes.

Quatem igitur ommissis aliorum vitii concionatore velim quaeritis? Is primum mihi concionatore quasi alter Samuel adolecat in sacratio, vt a teneris vnguib; discat esse, *Vir orationis, priusquam exeret proferentem linguam ad Deum, leuet animam sitientem*, vt ait S. Augustinus, l. 4. De Doctrina Christiana, cap. 14. Assuescat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum consilia capere, pro bene gestis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes cotonas suas appendere. *Tanti sunt enim homines, quantum eos caelestis spiritus intravit habitator*. Audimus in Sacris Samuelem, vel Iuuenem tantae fuisse authoritatis, *Vt non caueret ex omnibus verbis eius in terram*. Vnde tanta vis, & gratia sermonis? nisi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes diesque totus in precibus, ex quo sibi singularem quandam cum Deo vnionem comparauit, quae dictis eius robur, & maiestatem conferebat. Sume verba vt humana sunt, quid aliud sunt, quam aura, & ventus? At Deus, qui vt apud Iobum scriptum est, facit ventis pondus, vim quandam, & aculeos imprimit, vt peccus audientium salubriter feriant: Nec immerito diuinus ille Isaïas ne hoc magisterio gloriatur, *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lassus est verbo: erigit manum, manum erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum*.

Magnus Doctor, scilicet disciplina, ex eo fonte proficiscuntur clarissimae virtutes, & sacro oratori quam necessariae, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentissima in Deum, & proximos charitas, in dictis sa-

Ans;

Humilitas Atque robur, & constantia. Necessaria est, inquam, concionatori profunda sui demissio, quia cum multa extollere soleant animos, tum nihil doctrinæ, & eloquentiæ opinione ad ingenerandam, vel roborandam superbiam arbitror esse subtilius: Nam pulchritudinem, spes, opesque humanas sæpe forti tribuimus, ingenij bona nostra esse facilius credimus, quæ quo magis publicam lucem ferunt, & assentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eo promptius improvidis mentibus instillant venenum ambitiones: Dulce videtur, & decorum in amplissimo hominum cœtu vnum assurgere, in vnum omnium oculos esse defixos, cū verba, *hibernis niuibz similia* profundere, audientes intemis sensibus affici, pro eius arbitrio dolere, irasci, indignari, gaudere, placari, sperare, diffidere, in omnes partes versari, ad summū gloriosum censetur esse, (quod ille dixit.)

Torrentem, & magni moderantem frangit ventri.

Quæ nisi omnia patri luminum accepta referantur, sui impotentes animos vanitate distendunt. Itaque leues, & improbi facile numinis obliui, in profusum sui amorem, communem ingeniorum pestem prolabantur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, peruident ea, quæ tanti ab hominibus æstimantur esse parua, deinde etiam non sua, quo sit, veterum creatori quàm largissimè refusant omnia. Solent autem has honoris umbras, & quisquillas humanas vilium ministeriorum exercitatione voluntaria pensare, vt quoties aliquod quod hominibus videtur esse præcelsum contigerit, tones se vltro abijciant ad infima, quibus maiorem indies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quod si quando nihil opus sit, ornamenta quæ ipsi Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculosque mortalium expromere, in sua se testa continent, dulci propriarum virtutum succo victitant, & quod est apud Iobū, *Claudunt stellas, sub signaculo*, quid enim aliud sunt quam stellæ tot eximiarū virtutum lumina, quibus animus collucet sed eorum signaculum & sera, & ianitrix est humilitas, quantum potest intus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subrepant; At si Charitas regina virtutum ad proximum salutem iubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quam

quam ægrè, & verecundè dar manus.

Feruet tunc zelus animarum, quæ præclarissima nota est Evangelici concionatoris, animas inquam fratrum diligit, *Christi domini peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo desigunt curas, & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compitis, quærit in carceribus, quærit in xenodochijs, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos, & solitudines lustrat, vt miseram aliquam ouiculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiscitur, ignem spargit, & facies omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, & robur adolescentiæ, alias educatas, & roboratas exquisitis vestit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Iesu cupit visceribus, omnia omnibus factus in eius imitationem, qui factus est pro nobis, *In similitudinem carnis peccati.*

Atque cum in dies beatis vlnis aureos manipulos in patrisfamilias horreum congerat, nihil dum sibi fecisse videtur, vltimos barbarorum tractus, & nouos mundos cogitat, quibus Evangelij lucem inferat, & si qua inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas rosas æstimat. Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos, recte selenites lapis ortus à luna impressam retinet lunæ effigiem, & ipsæ apes quæ ex Tauri cadauere emergunt Taurini capitis inragunculam delicatissimis (vt aiunt) lineis inustam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundit. Hæc eximie charitatis exempla in beato Patre Ignatio erat viuum expressa licet intueri. Nomen eius erat ab igne, ignei, & eeleres virtutis motus fuerunt, ecce tibi à castris transit ad Dei militiam quis ardor in ipsis instituti incunabulis, qui ignes Manreæ qui in Monte Sarrato fuerunt Incendit. Hispaniam penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata custodijs Turcarum regna charitate complectitur, peragratur Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatatur Orientis regiones, quod pedibus non potest conficere, capit affectu. Quid dicam de eiusdem socio Beato Xaerio, non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non

C c c c c

maria,

maria, non monstra, non æternus infensatum
 plagatum rigor, non inculorum tractuum
 squallor, nulla coeli, aut soli, tam læua, &
 truculenta facies, nullus, aut ærumnarum,
 aut feruitutis, aut crudelissimæ mortis me-
 tus incitatum semel à Deo industria cursum
 retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducun-
 tur concionatores, non est quod diu & solli-
 citè quærant verba, quibus loquantur. Nam
 calculus ille ignitus de altari sumptus, quo v-
 nus ex Seraphim. Isaia labia purgavit, eorun-
 dem linguam præparat, & accendit, vt loquan-
 tur ignes & fulmina.

Isai. 6.

Fortitudo
Et const.

Paulo al-
ter Philo-
in alleg.
leg. p. 2. e-
dit. Col.

Accedat autem oportet ad charitatem for-
 titudo, quæ à Diuo Ambrosio cum Tygri flu-
 uio comparatur, qui paradysum deliciarum
 Dei perennibus aquis irrigat, atque vt iste
 fluuio omnium velocissimus sonitu ma-
 gno, cursuque fertur, sic illa mirabili pernici-
 tate in Dei voluntatem rapitur, & obstantia
 quæque proruit, atque demolitur, serpit au-
 tem duobus veluti brachijs impetens, atque
 complectens omnia. Primum enim vbi ani-
 miorum concionatoris inuasit, partem illam in-
 ferioiorem, quam sensum appellant, cæcam,
 impotentem, muliebrem, rationique consilio-
 que inimicam, comprimit, fingit, compo-
 nit, ad suum arbitrium versat, & flectit in
 quamcunque partem Dei imperia propende-
 rint.

Cauet maximè ne libido molliat, ne ful-
 gor honorum perstringat, ne ad reculas hu-
 manas deprimat avaritia, mox hominem ita
 confirmatum instigat, vt manum mittat ad
 fortia, vt in agro Domini quicunque obtigerit
 excolendo generosè, & patienter desudet, ne
 frangatur laboribus, ne conuiueat in flagitijs,
 ne blanditijs cedat, ne terreatur minis, ne po-
 tentiorum libidini feruenter ancilletur, sed pro
 fide, & iustitia, pro domo Dei, pro Ecclesiæ li-
 bertate stet quasi murus adamætinus, cui Deus
 dicat per Hieremiam: *Dedit te in ciuitatem mu-
 nitam, & columnam ferream, & in murum æ-
 neum super omnem terram, sciant licet gran-
 dines, voluantur fluctus, præcipitentur torren-
 tes, in perpetuo sereno erit, hoc aduersus eum
 poterunt calamitates, quod aduersus solem ne-
 bulæ. Hæc autem heroicarum virtutum orna-
 menta, non statim perducuntur ad culmen, sed
 diutinis excoluntur vitæ laboribus, quanquam
 semina quedam eorum animis, quos ad id mu-
 neris vocauit Deus à teneris insperla licet a-
 gnoscere.*

Sotor virtutis quam in concionatore re-
 quirimus, est sapientia, multiplex scilicet re-
 rum tum diuinatum, tum humanarum scien-
 tia: in hac enim parte Logodædalo lubens, vo-
 lensque assentior. Neque ego is sum, qui hu-
 manas scientias suauiter prudentiam tempera-
 mento conditas repudiari velim, quas san-
 ctissimi Patres suo calculo probauerunt. Tra-
 dantur sanè pueri Grammaticis, vt tenera de-
 dolentur ingenia, imbuantur ab optimis Rhe-
 toribus, à quibus dici non potest, quantum
 gratiæ & floris emanet in studia, quæ omni-
 nò muta essent & inanima, nisi vis eloquen-
 tiæ inspiraret; Terantur etiam castiores Poe-
 tæ, à quibus, vt ait Theophrastus, sublimitas
 in verbis, decore in personis, motus in affecti-
 bus, & quod animorum conciliatricula res est,
 illecebrosa quædam iucunditas peti solet. Ex-
 currantur demum stadia Philosophiæ, edi-
 cantur aculeati Dialecticorum Iulus, & rerum
 naturalium multiplices causarum nexu con-
 uoluta series, & quicquid supra naturam ad
 causarum fontem, & principium propius ac-
 cedit.

Vollet ingenij vigore inclyta per illam
 antiquorum Encyclopediam adoliscencia, non
 abnuo, non veto, sed ea lege, ne sibi istos
 scientiæ terminos ad concionandum præfixos
 putet, ne pro Estere pedissequas, capiat, & accipiat
 quod mantillæ (vt ita dicam) loco nonnun-
 quam adhibendum est, id pro solido ingere-
 dum putet. Addo etiam historiæ, rerumq; ci-
 uilium, negotiorum, contractuum, consuetu-
 dinumque prouinciarum, non imperitum esse
 debere concionatorem, ne in corrigendis ho-
 minum moribus, quod sæpè fit, harum rerum
 ignorantia titubare faciat, sed hæc notitia ad
 rerum celestium fructum sincero pectore
 dirigenda est, quod disertè Chrysostomus do-
 cuit verbis istis, cum dixit sacerdotem longè
 aliter quàm monachum, τὸν ἐρημίτην ἀπα-
 σάου τῆς τῆς ψυχῆς ἡγορασῆς, καὶ ἐν τῇ
 ἑξῆς, hoc est, omnem omnium rerum scien-
 tiam in thesauris ingenij repositam habere,
 eundemque prudentem, & variam esse oportere,
 vt secularia non minus noscat, quam no-
 runt ij, qui in media hominum turba verlan-
 tur, rursus harum curarum expertus viuat, vt
 monachi, qui in montibus & latebris sibi do-
 micilia constituerunt. Et hæc quidem ad inte-
 gram muneris perfectionem, velut ornamenta
 concurrunt.

Alla

Concionatoris propria doctrina.
Scholasticæ utilitas.
Senec. l. 10. contr.
Bedæ de arte metrica.
Gennadii in vita Iuliani.
Capitulari.

Alia sunt concionatoris magis propria, quænam illa? dices, primum scholasticæ Theologiæ cognitio, vos forte Theologiam, quæ in differendi subtilitate versatur diceretis, sed malo rem proprijs verbis designare. Non est nouum scholasticorum nomen, quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, scholasticos appellati nouimus scholasticæ eloquentiæ, siue declamatoriæ professores, ad quos alludens Hieronymus scholasticos flores, & scholasticam eloquentiam nominat eam, quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur scholastici Rhetores dicti, qui in scholis, & Athenais tū præceptis eloquentiæ, tum progymnasmatibus insistentes, pictum quoddam, & flores dicendi genus sequuti sunt: Sic scholastici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in concilijs definitis, veritatem quæstionum subtilius discutiunt. Deus enim (quod præclare à D. Augustino dictum est)

Aug. 1. 12. confess. c. 14.

Pleraque ex diuinis literis in apertissima luce posuit, ut inde pasceremur, & famem pelleremus, alia vtilissimis obscuritatibus inuoluit, ut ijs sine vlla fatietate ingenij solertiam exerceremus.

Vfus scholasticæ.

Hæc agitant scholastici viri plane subtiles, & ad examinanda singularum rerum momenta perspicacissimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum sæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis necesse est. Pro sunt omnino concioni, ut nervi corpori, fac corpus sine nervis, quid aliud erit, quam moles stupea? Fac totum ex nervis sine succo, & carne, & colore, & sanguine, quid erit aliud, quam teter, & exilis scelestus? Sic qui sine ope scholasticæ Theologiæ egregios concionatores se futuros putant, nervos succidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc studijs implexas, & spinosas Theologiæ difficultates sine coloribus oratorijs, & quasi quadam veste sermonis ingerunt, lineamenta duntaxat euanida, sine vlla corporis specie deformant.

Quas ob res egregia quadam facultate præditi mihi semper visi sunt illi, qui scholasticam cum oratoria sine vtiulque dispendio norunt contemperare. Vt enim nihil est puerilius, quam cum dicendi campus alta quadam ex Theologorum petita fontibus desiderat, redundanti verborum luxuria farcire

concionem: sic importuna quadam, & rudi, & indigesta scholastica nihil arbitror, aut frigidius, aut miserabilius.

Habet cum sacris concionibus magis quotidianum commercium scriptura, qua nihil ad maiestatem excelsius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri potest: Mare profecto est illud magnum, quod nunquam exarefcit, sed nouis subinde influentium vndique rerum incrementis, quasi perpetuis riuis, & fluminibus in immensum læcundatur, vnde Augustinus exclamat.

Scriptura.

Mira eloquiorum tuorum profunditas est, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Aug. 1. 12. confess. c. 14.

Et vbi nam gentium maius ad omnem doctrinam prædium concionator inuenturus est? Si Physica quæritur, num hic rerum omnium causæ sunt in Deo? si Ethica? num bonorum morum lex est, & officina? si Logica? num veritas est, & lumen mentis? si Iurisprudentia? num sapientiæ, & æquitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria? num magnorum sensuum, & acutissimarum complexionum mater est? Quamobrem præclare Tertullianus spectaculorum amatoribus obijcit

Tertull. 1. de spectaculis.

sacras literas grande spectaculum, & omnium rerum opulentia, atque varietate refertum. Si scientiæ, inquit, doctrinæ delectant, satis est nobis litterarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulæ, sed veritates, nec strophæ, sed simplicitates. Vis pugillatus, & luctatus: præsto sunt non parua, sed multa, aspice impudicitiam deiectam à castitate, perfidiam celsam à fide, sæuitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quod eius fructus, non vnus duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum, neque tantum ad esum, sed ad medelam, quo fit, ut recte cum illa arbore Apocalypsis comparatur, de qua dixit spiritus veritatis.

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur serio concionari volet, scripturam, longe aliter, quam ille Macedo Homeri Iliadem, non in pretiosissimo scrinio, sed

in ipsis gerat medullis, ac visceribus, & quoties ab ea deflexerit, toties se extra elementum suum peregrinari existimet. Quod certe studium insigni figura commendare voluit Deus, cum Ezechielem ad predicandum mittens, *si li haminia* (ait) *comede volumen istud*, ubi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porro, ad sacrarum literarum lectionem, caute, & reuenter aggrediendum est; neque enim existimandum cum Cicronem, & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, licere vnicuique illotis; quod aiunt, manibus tanta tractare mysteria, & discrete quidem in ea re prælucent sanctorum Patrum interpretationes, quas instar micantium stellarum præpotens Deus in hoc Ecclesie firmamento defixit. Quæ ad historiam Hebræam, & Græcam attinent, discimus ex Hieronymo: Allegorias, sensusque anagogicos recludunt Origenes, & Ambrosius. Aptas ad institucendos hominum mores sententias deducunt Gregorius, & Chrysostomus; locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus præfert facem: Breuem, & facilem interpretationem subiicit Lyranus tyronibus non contemnendus. Omitto Tychonij Asti volumen isagogicum, & Martinij Hypotiposes, quæ canones, & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres, nouosque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum, & Posseuinum licet videre. His ergo ducibus facilior sternetur via, ad sacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Hierony. in Ezech.

Interpretes scriptura, qui legendi.

Regulæ Tychonij explicatur à D. Aug. l. 3. de doctrina Christ. c. 30. tom. 3.

Historia Ecclesiast. cognitio.

Atque cum multa ex Ecclesiastica historia pendeant ad sensus præsertim litteralis rationem dignoscendam, ea non impigre legenda est, quam Baronius omni laude maior omnium locupletissime digessit. Annotandi præterea in aduersarijs loci communes, ex ijs, quæ quotidianis teruntur lectionibus, siue ad docendum aliquod dogma, siue ad confutandos errores, siue ad morum, & vitæ institutionem, siue ad virtutes inflammandas, siue ad peccata redarguenda, & cætera huiusmodi. Quamuis enim omnia nunc istis syluis, & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi priuato labore delegit, & meditatatus est, hoc magis putat suum, hoc securius profert, & vtilius.

Hic non segniter videtur inculcandum He-

braicarum literarum studium, quarum vim, pulchritudinemque demiratus Amelius scriptor Græcus Plotini discipulus, fatetur cogitatur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat: per magnam esse emphasim, breuitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quam in Græca, sed minus ambiguitatis, eius autem verba, quia rara sunt, testimonia subiiciam *ἔχει δὲ βάρβαρα ὀνόματα. πολλὰ γὰρ ἑβραίων, πολλὰ δὲ σικωταίων, ἀμυβήλιας τε ἐλαττοῦτος μετ' ἵσχυρι, καὶ ποιητικῆς, καὶ τῆς πλήθους τῶν λέξεων.*

Quamobrem, vt nummi præstantiores censentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ summam complectuntur, sic omnium præclarissima, vel eo titulo dicenda est lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, totæque pondera comprehendit. Antonius Posseuinus noster, vix acerimi iudicij, prædilectissimi que consilij in libro secundo bibliothecæ, vbi de studio diuinæ scripturæ tractat diffusus, Hebraicam linguam commendat his verbis. Ortam cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse, atque adeo institutam, qua præcipue mysteria, diuinæ sapientiæ exponerentur certissimum est: *In ea vero esse tot sacramenta, quot sunt litteræ, tot mysteria, quot puncta, tot arcana, quot apices, est quoque verissimum, vt non immerito ipsa veritas dixerit, non præteritum à lege vnum iota, aut vnum apicem donec omnia fierent: Itaque & iure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis nomenque ipsius Dei ineffabile, cæteraque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abyssu profunda secretorum, quæ nunquam possit exhauriri.*

Ea quoque potissimæ, ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina sortitæ sunt, qualia cælum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposta nomina complexa est: Quorum significatio toridem elementis, eodemque singularum partium pondere constans, in alijs linguis non est. Præterea nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum gratia vberius, quæ significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quod Hieronymo in 1. ad Corinth. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicat, quod

Hebraicæ linguæ dicitur. Amelii Plotini. Græci in lingua. Hebraicæ m. c. i. v. m.

Hieronymi dicitur. Carini quod

quod eius vsus proprie in caelo futurus sit post resurrectionem, cui assentiuntur Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Viguerius, & alij.

Quod si obijcias viros sanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum, & D. Thomam, hoc studio caruisse, respondet minus forte fuisse necessarium, ijs temporibus, quibus erat *unum fidei labium* in vniuersa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ potest esse cunctatio? Itaque D. Augustinus, & ceteri Patres, quod ipsi fortasse rerum, & occupationum pondere oppressi prestare non potuerunt, hoc alijs vt faciant, suadent, vel si minus possint, ad eos, qui fuerint peritiores huius lingue, & in fide Catholica sani, quam diligentissime recurrant. Nec minus excolenda Græca est, vt noui testamenti, vt septuaginta Interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis, maxime verò Græcorum Patrum intelligentiam assequamur, non quod velim concionem Hebraicis, atque Hellenicis frequentibus intingi: est enim apud populares aures odiosum, verum extra conciones sacrorum scripturarum, cum doctis hominibus agendum est, differendum, concertandum, quo linguarum presidio, nisi tunc armatus fuerit, aut incertam suam fateatur, aut temeritatem prodat necesse est. Quamobrem linguarum studium iuuenibus summo opere videtur excolendum, cauendumque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quasi *Taraxipos* in ipsis primordijs hæbescant. Non est ea lingue, quæ putatur, austeritas, nihil conanti difficile, modico tantum in ipso limine labore opus est, exorbenda literarum, & conjugationum elementa, maxime ex Bellarmini institutionibus, quæ ceteris methodo, & claritate prælucent, mox eiusdem expositio in psalmum trigessimum tertium aggradienda, auctor cum præceptis Grammaticæ coniungendus. Ita quicquid operose videtur difficultatis plenum, subito defringetur, & legentibus mirabilis occurret suauitas. *Qui nucleum esse vult, quod est in vetere proverbio, frangit nucem.*

Neque aliam fermè ob causam, quam ob quotidianas, partim in concionibus, partim extra conciones cum omni genere hominum congregationes, oportet controuersiarum, & Conciliorum, & Canonum, & præctice Theologie, quam casus conscientie appellamus,

concionatorem esse peritissimum, hæc enim omnia ad scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter se complexa continentur.

Hac vbi Panoplia fuerit instructus concionator, iam ad concionem descendat. In qua constituenda duo spectant, materiam, & formam. Materiam appello argumenta quæ in concionibus tractari solent, formam ipsorum commodam tractationem. Rursus materia alia prima est, alia secunda: prima thema est ex sacra scriptura, quod ad dicendum proponitur, & licet illud quidem videatur in promptu esse, tamen non minimæ est prudentiæ, ea seligere, quæ rebus, locis, temporibus conueniant, quæstiones altas, subtiles, ambiguas, controuersas, vbi nihil opus est amputare, contra, ea quæ ad mores institucendos potissimum faciant, & præclaram habeant motatæ speciem eruditionis arripere: In quo certè prudentes viros magnam delectum, & iudicium adhibere video. Porro scripturæ themata, alia sunt exornatiua, vt quæ ad Beatæ Virginis, & Sanctorum laudem attingunt, alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum est collocata, vt quæ ad penitentiam, charitatem, patientiam, & similes virtutes adhortantur. Alia sunt in eodem genere reprehensoria, vt quæ in corrigendis hominum vitijs versantur, qualia sæpe sunt Prophetarum oracula, cum improbis celestes minas intentant. Alia consolatoria, vt quæ ad pusillanimes, & abiectos recreandos, permulcendas humane vitæ miseras, & spem in Deum excitandam potentissima sunt. Alia didascalica, vt quæ in quæstionibus explicandis desudant, quæ agunt de fide, purgatorio, visione Dei, &c. Alia ab hac sublimitate paulò demissiora, & magis familiaria vocantur institutiua, quæ in formanda vitæ disciplina, & tradendis præceptis sunt occupata, qualis est Clementis Alexandri Pædagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum suauem quandam temperiem complexa sunt, & hæc quidem longè probatiora, nam in vno genere tota concione versari plus habet aliquando tædij, minus utilitatis.

Materia secunda continet argumenta, & probationes, quæ ad illustrandum thema propositum afferuntur. Petuntur autem ex locis partim communibus, partim etiam proprijs, loci communes illi sunt, de quibus li-

Conformatio concionis.

Materia delectus.

Thematū varietas.

Loci communes.

Eliguan.
Græca.
Hædium.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Loci Theologici.

bro 4. differuimus, definitio partium enumeratio, genera, causae, effecta, adiuncta, & cetera, quae non minus ad sacram, quam profanam Rhetoricam attinent. Loci Theologorum magis proprii sunt, scriptura, traditiones, Ecclesiae vniuersalis auctoritas, sacrorum Conciliorum decreta, sanctorum Patrum, & aliorum saniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, historicorum Ecclesiasticorum recensita, & quae ex ijs fluunt argumentis reuelationes, promissiones, comminationes, vaticinia, figurae, allegoriae, parabola, sacramenta, caeremoniae, quaeque magis singularia sunt sumpta ex praedestinatione, providentia Dei, iustitia, bonitate, amore, cuiusmodi sunt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas, & praecipua diuina, Angelorum custodia, orationes Sanctorum, virtutis splendor, peccati turpido, magnitudo praemiorum, ac poenarum, consuetudo, & experientia rerum, naturae dictamen, conscientiae testimonium, Ecclesiae utilitas, proximorum edificatio, & offensio, miracula, consolationis spiritus, remedia sacramentorum, humanae vitae miseria, vanitas, ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hostium nostrorum aeternitas, mundi peruersitas, & similia, quibus parce nonnulla ex humaniorum literarum officina poterunt interferi. Atque vt in summa complectantur omnia, totam penes rerum, & argumentorum suam scriptura, Patres, & ratio suppeditant. Cum autem in sacris litteris duplex sit sensus, vnus litteralis, alter mysticus, qui in allegoricum, tropologicum, & anagogicum subdiuiditur, Litteralis maxime placet doctis, & historicis hominibus, Mysticus, siue spiritualis diffusior est, & popularibus saepe auribus iucundior: quanquam in eo tenendus est modus, ne insana figuratum dulcedo, nos a corporibus ad vmbra vsque quaque traducat. Quo in genere saepe errant Philo Iudaeus, & Origenes, qui ingenij sui acumina putarunt esse sacramenta, & quae simplici sensu erant interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorserunt. Quapropter allegoricas expositiones, vt notat Euthymius saepe afferre docti negligunt, quod hi sensus facile destruantur, & multis sint ingrati, quid ille dixisset, si recentiorum quorundam frigiditas parabolas legisset, qui non verentur *Litterarum generationis* Deipatam Virginem dicere, tres panes ab amico erogatas Lucae 1. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: nauicu-

Duplex sensus scripturarum.

Euthym. in Ps. 150.

Allegoria visiosa.

lam, quam ascendit Christus Matth. 6. poenitentiam: quinq; panes, quinq; libros Moyses, & duos pisces, humanitatem, & diuinitatem Christi. Haec dicerentur, si vna vlla generosi spiritus in nobis resideret? Quod vero ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista viderentur temere in concionibus coaccuanda, quod plerique faciunt, qui se pulchros, & beatos putant, si vel ad doctrinae ostentationem, vel ad memoriae miraculum alia alijs ingerant, & in vernacula concione, nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quae sunt et Patribus minus speciosa, vulgari lingua pertextunt, additis tantum vocabulis, in quibus maior vis inest, aut gratia, sic enim, & memoria subdium, & temporis paratur luctum. Iam vero non in rationibus, quae ingenij solertia inueniuntur, multum valent definitiones, & causae, & effecta, & adiuncta, & partes: hos autem, & pulchritudo ab eximijis similibus in totum corpus orationis emanat.

Testimonia SS. Patrum concionaria profertur.

Forma character concionum. Exornatio floribus tractabit.

Forma character concionum non est vna, sed pro locorum, temporum, personarum, argumentorum denique ipsorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem credidam omnium pedibus conatur indigere, videndum est, quid cuiusque aures ferant, quid palatum expetat, sed maxime, quid salutem vniuersorum conducat. Rursus ex materia alia subinde formarum confurgit diuersitas, aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didascalicum, aliter adhortatorium. Exornatiuum plus ex sua natura floris expeit & facundiae, licet enim omnis, quae de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & sanctorum, quam artis, & curae, tamen fieri non potest, quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidius, & ornatius effluant. Quis enim in illa laudatione Agneris, quae est apud D. Ambrosium, & acuminata, & flores eloquentiae singulares non agnoscit, *nomen virginis iusulus est pudoris*. Appellabo martyrem, praedicaui sanis, prolixa laudatio est, quae non queritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticeat, vox vna praeconium est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant.

Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest, quot homines, tot praecones, qui martyrem praedicant, dum loquuntur.

tar, Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior est crudelitas, quæ minusculæ non peperit ætati; Imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpufculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet; habuit, quo ferrum vinceret: At istius ætatis puellæ totius etiam parentum vultus ferre non possunt, & acu districta, solent puncta flere quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnisficum impauida manus, hæc fridentium grauibus immobilis tractibus cæsenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis facilegis focus trophæum Domini signare victoris.

Vides quam acutæ, & insculptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo, quo cætera tractanda existimant: Longè enim diuersa sunt ab alijs, & suo optè ingenio toros, atq; expolitiones quamquam modestas desiderant. Id ipsum in oratione Basilij de laudibus B. Virgimæ, & sermone Procopij Diaconi, & Cathophylacis in Marcum, ex Nazianzeni denique, & Chryostomi concionibus facillè possumus agnoscere. Quin etiam non alium seruant ordinem, quam eum, de quo in exornatio genere dictum est; Narrant, exaggerant, atollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discursiones tamen ad instituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorij quo modo tractandum.
Adhortatorium minus requirit concinnitatis, sed plus coloris, sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis, qualia sunt Dei gloria, Ecclesiæ decus, nostra ipsorum & vtilitas, pœnæ & præmia, hæc constanti nexu exequitur, virget, instat, premit, reprehendit, consolatur, ad summum plus est in affectibus & figuris sententiæ, quam in delectu, & sculptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus, nam & monendo rationum robore conuincit, & consolando plenus est suauitatis, & reprehendendo grauem quandam sanctimoniam præfert, quæ non insultat, sed visceribus misericorditer comparitur. Et hoc genus efficacissimum est, exemplum sit istud: Ab incantatoribus, & sortilegis deterret homines alioqui istis vitijs satis mancipatos, vide qua grauitate, & misericordia? *Frates mei non vos*

plangam, quodis inuenio ista, & quid faciam non solum persuadeo Christianis in Christo sperare esse ponendam: ecce si cui factum est remedium, moriatur, Quam multi enim eum remedijs mortui sunt, & quam multi sine remedijs vixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? perdidit signum Christi, accepit signum Diaboli. An forte dicit, non perdidit signum Christi ergo signum Christi cum signo Diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere, quod emit, tamen emit, ut solus possideat, tu facis ei consortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras. Va duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo, (deinde) cognoscamus ergo agnum fratres, cognoscamus pretium nostrum.

Genus didascalicum duplici modo tractatur, vel enim demissius ad popularem captum familiarissimis similibus, & actiuosis figuris, qua in parte, sancti quoque Augustini prudentia omnino admirabilis est, ita plerunque quæstiones altas, & subtiles ad rudiorem intelligentiam format, & fingit, vt in sermone de S. Vincentio data occasione occurrit in disputationem de corpore spirituali, vide quo artificio, quam miu simplicitate, & candore styli.

In sanitate (inquit) magnam est nihil sentire, multa habemus intus in visceribus nostris, quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret, viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, vnde nouimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, obserua stomachum, respondet tibi, quid est stomachus? Felix ignorantia, nescit vbi habeat, quod semper sanum habet, si sanum non esset, sentiret, si sentiret, non bono suo sciret.

Sed quamuis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo. Quanta est celeritas coelestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi non moueatur, & tamen mouetur Forte dicis mouetur, sed tardius, vis nosse quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? si recta via ab oriente vsque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quot dies perueniret, qualibet equorum velocitate ferretur, quot mansiones ageret? & cætera, quæ fuscè persequitur, quasi mansa in os ingerens.

Aliter.

Generis didascalici tractatio.

Popularis character August.

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarem aurium institutionem, doctis, & accuratis argumentis, expositione diuersarum sententiarum, cum delectu melioris, testimonij, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa suppellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parcius assumenda est.

Iam dispositio quoque pro varijs argumentis varia esse solet.

Vna est sine arte, naturali cursu fluens, qualis in paraphrasi, & homilij veterum in historijs, & parabolis esse solet.

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit seruat eodem ordinis filo, singulis insistentis, omnia discutens, quanquam breuissimè hic ordo interpretum potius est, quam oratorum, est enim tædij plenus apud eruditam præsertim aures, nisi lepore, & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorium, & adipale amplificationibus, & excursionibus ad mores instituendos paulò longiusculis vtens, cetero qui totam Euangelij seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpè partitionem suo apte ingenio suggerunt, vt Euangelium de diuite epulone, eiusdem diuitis, & Lazari conditionem in terris, deinde vtriusque mortem: tertio statum in alia vita.

In parabolis primum ostendimus scopum parabolæ, secundo signantis, & rei signatæ commercium declaramus. Tertio ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturali fermè tenore manant liquidius.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris, qui sit, vel cum ex toto Euangelio, duo, aut tria quedam capita discutienda proponantur minimè inter se coherentia, qualia essent in Euangelio de socru Petri, priorum hominum perpeffiones, & invocatio Sanctorum, quæ sanè aliquando se insinuant leuocinio varietatis, quod facile fit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minus tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu, & vtilitate respondeant.

Pulchrius igitur res procedit, cum ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem, & nexum habeant, vt ex vno in aliud comoda succedat digressio. Sic in Euangelio de surdo, & muto, primum tyrannus Dæmonis ostenditur, deinde, quo pacto aduersus

animas Dei characterò signatas eandem exerceat: tertio qui inde, & quam tetri, ac funestis consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatius fieri, cū in ipso themate, sententiaque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis, & ratio concionis includitur, vt in illo, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilectionis, rationeque diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius, in vna plerunque vocula tota concio fundabitur, vt in illud *Calicem meum biberis*. Si datur de duplici calice Babylonis, & Christi.

Denique sæpè non tam spectantur verba, quam ipsius Euangelij scopus, in quem recta collineat, & instituitur oratio, modo de ieiunio, modo de charitate, & de qualibet alia insigni materia. Methodus autem propriæ solertia permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab vniuersi caputibus, vt antiquitate, honestate, vtilitate, nunc à causis, qui mos frequentissimus esse solet, nunc ab adiunctis rerum, nunc vtriusque allatis sententijs questio disceptatur, & dissoluitur, cæterisq; cuiusmodi industriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus, qui solet habere accipuum quoddam nouæ, & gratæ delectationis, est symbolicus: cum thema per symbola, & imagines tractatur, quod varijs modis contingit.

Vel enim sumitur historia, vt si concionator de obedientia dicitur, Isaacum sub paterno cultro effigiet, & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates, atq; ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantum similitudo, vt cum sub ægroti imagine tota poenitentia ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cum iudicium in libro septem sigillis obfignato proponitur, vel per continuam antithesin Apostoli cum luce, & sale allatis vtriusque proprietatibus conferuntur.

Vel certè illustris aliqua figura instar emblematis depingitur, in cuius explicatione variarumque partium accommodatione tota demum opera insumitur. Vt si de prouidentia dicitur, pro fundamento sumas Ezechielis visionem, & mystica animalia, in quibus eandem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum, Polychronius censuit.

Vel si de patientia sermone facturus, primum

Dispositio
concionæ.
Primus
ordo ser-
monis sine
arte.

Secundus
dispositio-
nis mo-
dus.

Tertius
modus
dispositio-
nis sym-
bolicus.

Tertull. de patientia.

num subijciam illam oculis, tanquam honestam virginem ijs coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Virtus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla meroris aut irae rugositate contracta: remissa aequae in latum modum supercilia, oculis humilitate non infelicitate deictis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis & innoxius: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax rufus, ceterum amictus circum nectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno, spiritus eius mitissimus & mansuetissimus, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est tenet simpliciter apertus, & simplex, quem tertio vidit Helias. In eodem genere est curus auaritia apud Bernardum.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quae sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus praesidit habendi ardor.

Hac amplam dicendi materiam suggerunt, sed vt libere fateat, hic modus nihilum prudentia, & dexteritate tractetur, ostendit quippiam iuuenile, & leuiculum, quod momento temporis deflorescit: Idecirco haud eorum probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola, & imagines concionati fuerint.

Quartus modus per paradox.

Quartus modus est per παραδόξον, cum quaestio quaedam à communi, & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permulta, grauitur, & copiose tractatur, qualis est illa D. Chrysostomi, quod nemo laeditur nisi à seipso. Idecirco nouitatem actionis excusat in ipso limine, *οὐδ' αὖτε παχύνεται, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κεχρησμένον, καὶ τῆ γὰρ πρόκλησιν, καὶ αἰδησίαν, καὶ δολέσσειν ἡδονῆς τῆ δὲ νοσην αὐ σφόδρα ἀντεχόμενοι καὶ νόστι, καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δεῖται.* Scio fore ut crassioribus quippe praesentibus rebus inhians, ac terra sunt affixi, et sensuum voluptatibus seruimus spiritualibus, non admodum haec noua haec, admirabilisq. videatur oratio.

Quintus modus per dialog.

Video & quintam quandam formam, per dialogos, & prosopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones iudicarias fieri in concionibus, de qua viti prudentes vident, sed nisi praestans quaedam facultas, & in-

dustria hanc agendi rationem ineat, periculum est ne incidat in vitium *κακοψιλῆ*. Hac de varijs characteribus concionum.

Nunc de partibus concionis videamus, nolo nimis concionis. Partes concionatore indiserum, nolo nimis concionis. oratorem esse, quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones à schola religiosius obseruant, exordia, & narrationes, confirmationes quoque & perorationes scrupulose digerunt, & artificium suum, vel potius infantiam produnt. Non enim Dei spiritus scholae legibus vincit tenetur, quamquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse voluerunt, sed partitionem duntaxat, & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti à sacris concionibus relegentur, si longior fueris in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidanter demittunt (quod ait ille) *articulas, ut iniqua mentis ajellu*, si comptior, dabis suspicionem fuci, vbi minime locatum esse oportet, si extra rem vageris, ad metam te tacta reuocabit omnium conscientia. Raro contingit, vt orator, vel à se, vel ab auditorum persona debeat exordiri, si tamen euentus aliquis suaserit, non veto, sed parca, & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionis.

Quae igitur exordia, inquit, apta sunt concionibus? Primum ante precationem video apud graues personas placete simplicem rei expositionem, & totius concionis diuisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile, & frigidum partiri orationem, quod longe sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istae artis, & ingenij argutiae, quam ducturus est orator lubenter inspicio, viam tenenti gratius est iter, hospes, & peregrinus in rebus languet citius. Nolo qui me suspendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimium lucis habeat oratio, tarius istud peccatum est, veniam statim meretur.

Isogage orationis.

Ne quid tamen dissimulem, simplicem istam rerum diuisionem nimis austeram, & sic cum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortasse quiddam auribus plenius, si res videatur expetere. Post precationem, instar aucti, & maxime proprii exorlij, fieri solet, quae à nonnullis *λόγου ἀγαγών* introductio sermonis appellatur, quae fit cum breuis quaedam, & grauis dissertatio instituitur, quae recta in

materiam propositam influat, vt genus in speciem. Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima, sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *inuenit hic prior fratrem suum*, apte exordium ducit à communionem mutui cuiusdam amoris, quem hominum peccatoribus Deus indidit. Cum à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est muliens auxilium, & vt vna cohabitaret instituit. Sic in parabola de seruo nequam, & in socium crudeli, vbi exemplum statuitur de misericordia, & iustitia, aptum erit exordium, si dicatur: Mundum quasi duabus columnis iisdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commode incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabola, exempla, similitudines. A simili exorditur D. Augustinus sermone 22. *aurum de terra elizere, qui nouerunt, ubi diuitem senserunt veniri, ubi quicquid artis est, quicquid laboris impendunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de prouidentia à similitudine piscatorum *ἡ τὸν θαλάττῃν εἰδὼν ἀστράζομενον οἱ πῶ τῆς θαρτίδας ἐπόρῃ. ὅστις*, Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris litteris, & sermonem in ab Aristippo *ἡν ποδὶ δέχεται.* Cæterum cauendum ne ista sermonis Hægoge primum sit aliena, deinde ne nimis prolixa, sed concioni prudenti quadam mensura dispensetur.

Dr. Aug. de S. Vincen- tio. Alia exordia rem statim aggrediuntur, & prima aggressione tangunt, vt *In passione, qua nobis recitata est, euidenter ostenditur Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuidus.* Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Basilium, *Lea rugiet, & quis non timebit?*

Propositio & confirmatio. Narratio nulla est in concione, quæ procerum necessario consequatur, multæ tamen occurrunt παραρηγίαι (vt Græci appellant) quæ si appositè fiant, & ex optimis afferantur authoribus, frugifera sunt, & plebeijs præfertim auribus pericundæ. Porro narracionis locum tenet propositio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio, huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, varijs constans argumentis, vel si quid refellendum occurrat, confutatio. Claudit totam concionem, peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet teperendo ad ostentationem memoriæ, quæ per totam orationem longè, lateque sparsa fuerint, sed per acrem quandam exhortationem, quæ vel no-

Peroratio.

uas, easque potioris notæ rationes continet, vel certe iam delibatas robustiore quadam vi, & læceteris imprimat, vt infixos aculeos intimis auditorum pectoribus relinquat. Per apostrophem, aut abruptum finem facere iuuenit aliquando, modo ne quid nimis frequens, & affectatum.

De elocutione quid artinet plura dicere? Elocutio cum putem me in hac parte Logodactylo homini imprimis diserto satis fecisse. Etiam vos censetis, & amplectimini, quod summis concionatoribus placere video, qui de sacri oratoris elocutione hæc præcipiunt. Habet eloquentiam sine affectatione, candorem sine fuce, grauitatem sine tumore. Sit mediocriter, acuta non hebes, non redundet luxuria verborum, sed neque sit sterilis; sit suaui non ingrata; sit modicè accurata, non vilis, nec abiecta, nec humi repens; ante omnia sit viuida, spirans, succi plena, & roboris, modo vbiq; sit etiam apta. Quæritis etiam an numeros, & figuras probem? dixi antea religionem non plane renunciare ingenio, sed eius vim, & impetum moderari, nolo aucupem syllabarum fieri concionatorem, nolo periodos circumtondere, nolo anxia quadam lima cruciare, puerile enim vitium est, & vix in ipsis rostris ferendum, cetera tamen interualla, quæ fluere solent, vel mediocriter exercitatis non veto. Adde etiam figuras, sed quas? non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas fortasse inepti dixerint, nos ista rescellata orationis lenicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, qui quam sæpè Porcæ naribus aureas armillas imponunt, ex scholis nosse possumus. At nos primum caueamus, ne accersita sint nostræ figuræ, & quasi meditata, ne prodeant ex umbraculis, non quidem vocata, sed irreputia, deinde se ostentent hilarius, mox iactent etiam insolentius: hæc enim eloquentia iuuenilis est, & à pijs sensibus ad Sirenam cantus animos auocat. Figuræ assumendæ sunt, partim vt nimis vilem, & strigosam orationem vindicent ab humilitate, & sordibus; partim vt nimis austeram modico quodam cultu exhilarent, partim etiam vt motus celerius vibrent, imprimant validius, desigant altius. Quamobrem nonnulla in exornatio genere paulo cultiores permittuntur, quales sunt distributiones, antitheta, & descriptiones, quibus nonnunquam prudenter, & opportune SS. Patres vtuntur. In eo genere est illa antithesis sancti Fulgentij, *Hæc Rex noster trabea carnis indutus,* & SS. Iulianus.

conciō
Carolin
Regim.
Concitiō
figura
qualit.
S. Fulg
in form
de SS. Iu
aula.

aula vteri Virginalis egrediens, visitare dignatus est mundum : hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator migravit in caelum, &c. quae ille fufus profecquitur, in quibus apparet quidam ornatus, fed minime adfertitius, ac importunus; deinde, quo dictionis ad grauitatem temperamento nolte vos arbitror.

corpus videbimus Deum? Cito quidem refponderi potest, in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, fpatio diffufus, interuallisq; feparatus non videtur Deus.

Haec, & fimilia ad perfpicuitatem orationis multum iuuant, in motibus, & affectibus, quos diuinus orator a Deo potiffimum mentium Domino flagitare debet: multum dominantur vehementiores fententiarum figurae, vt exclamations, auerfiones, conuerfiones, deprecationes, fermocinationes, & caetera, de quibus alius differendi locus. Accedat ipfa corporis eloquentia, pronuntiatio, quae eluceat in voce clara, aequabili, varia pro rerum, quae dicuntur natura, familiari praefertim, a natura, corporisque constitutioni accommodata. Gestus rerum, fententiarumque naturam fequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decore, fit vultus ferenus, & ita fe componat, qualem decet eum, cuius vt tota vita, fic actio pictura quaedam efle debet decora honeftatis. Haec vobis εν τούτοις: nunc, vt cum fapientiffimo doctore Gregorio claudam, fe, tote concionis, fuae multitudinis corpus, cui verba facere oportet, mftar efle varia cuiusdam, ac multiplicis belluae, ex multis animantibus magnis iuxta, paruisq; nec non feris, ac muribus conflata, quam qui verbis circutare, & ducere aggreditur, huic in natura adeo praepofita, & prodigiofa gubernanda maximus procul dubio fubeundus efle labor, vt tam fimplex fit confcientia, quam varius, & multiplex fcientia, ad omnium animos apte compofiteq; fibi adiungendos, & vnicuique distribuendum τό τὸ λεγόμενον μέτρον demenfum sermonis: itaque prima pars, & ferme tota huius fctae eloquentiae prudentia efle, & perpetuum cum Deo commercium, tanti enim fumus omnes, quantum ab eo caelefti fonte refpergimur, a quo omnis ab aeterno manat, & manabit opulencia.

Descrip. in concionibus quales. Eadem lege admittuntur defcriptiones, non in patregis, vt ludant in defcribenda crepida, aut equo phalerato, aut venustulae mulieris facie, fed vt motui, qui imprimendus efle famulcentur. Quamobrem & in fermone de SS. Innocentibus Bafilis Seleucia praefata hypotyposi defcribit infantes illos mifellos, euilantes, ad gladiorum fulgorem coniuuentibus oculis in vinas matrum reflexos. Matres furentibus fimiles, aliam alio per vrbem dicuntur, cum illis miferabilibus fuis oneribus locum fugae quaeritantes; alias lacero amiculo; alias proiecto fugientes; alias fparta comia filiolos inumbrantes; aliam fe cui fu prolapentem; aliam deprehensam, quae timore diriguet, & manantes lachrymis oculos, afpectumque partim adstricti entis impetum, partim ad innocenti animulam, quae iam erat sub lectu, diuidebat, aliam quae se ferentibus per confertiffima tela irruens opponebat; aliam quae fupore prius, quam foboles eius vulnere corruerat. Haec quidem graua funt, & ita martirum perfeffiones, inferorum eruciatu, aeternae vitae delicias, peccatorum turpitudinem iuauiffimi Patres plerunque defcribunt, fed in extraneas defcriptiones, quae nihil habent praeter pompam, nunquam degenerant.

Basilius Seleucia in fermone de SS. Innocent. Innocentium Pueror. mart. egregie defcripti.

Addo frequentiores efle debere figuras illas, quae ad docendum faciunt, quales funt interrogations, refponfiones, dialogifmi, quam caeteras, & certe in iisdem multus efle D. Auguftinus, quo fit vt illam vim torrentis ingenij plebeijs etiam auribus quam familiariter attemperet, vt, quare aliquando humana curiofitas, & dicit fibi, putafino per illud fpirituale

Gregor. orat. I. Διρίον πν. λωδ'ι κ. πολύμορφον.

Απλῆ κατὰ τὴν ὀρθότητα παύσα πὸς καὶ περικλ. κατὰ τὴν πρὸς ἱερασμ. οὐκίωσιν.

